

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2012:23

Synliggörandet av skönlitteraturen

Exponering som förmedlingsmetod på folkbibliotek

ANN GUSTAFSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Ann Gustafsson

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Synliggörandet av skönlitteraturen: exponering som förmedlingsmetod på folkbibliotek

Engelsk titel: Making fiction visible: the use of displays to promote fiction in public libraries

Författare: Ann Gustafsson

Färdigställt: 2012

Handledare: Mats Dolatkhah & Margareta Lundberg Rodin

Abstract: The aim of this study is to examine the fiction promoting role of public librarians through their fiction displays. The study covers three problems: What reasons do public librarians give for their selection of displayed fiction? How do public librarians view fiction displays in relation to other promotion strategies? How do public librarians think that promotion through fiction displays will evolve in the future?

The results of the study have been analyzed using Jofrid Karner Smidt's theory of how public librarians view their promotion of fiction. The concepts used are *promotion due to public demand*, *actively recommending* and *informative promotion*, and *through dialogue*. To account for the problems investigated in the study, eight librarians have been questioned through semi-structured interviews. Observations of fiction displays were also made at the time of those interviews.

Through their selections, the librarians aim to support the users' reading habits as well as to challenge and broaden those habits. According to the informants, displays affect the number of loans, but the book covers are also significant. The librarians see fiction displays as an opportunity to display fiction that corresponds to their personal tastes. Speculating about the future, librarians find it likely that the selection of fiction displayed online will be more influenced by users' demand. For the future of physical libraries, librarians hope that libraries will work harder to display fiction that is often overlooked.

Nyckelord: Exponering, skyltning, litteraturförmedling, skönlitteratur, folkbibliotek, urval

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte och frågeställningar	3
1.4 Avgränsningar och definitioner	3
2 Förmedlingens och exponeringens utveckling	4
3 Litteratur- och forskningsöversikt	5
3.1 Förmedling av skönlitteratur	5
3.2 Bibliotekariens arbete med exponering	6
3.3 Användarens möte med exponering	8
3.4 Biblioteket som butik?	9
3.5 Förmedling och exponering på webben	10
3.6 Sammanfattning av litteratur- och forskningsöversikt	11
4 Teori	12
4.1 Bibliotekariens litteraturförmedlande roll	12
4.2 Tillämpning av teori	13
5 Metod	14
5.1 Metodval	14
5.2 Urval	14
5.3 Genomförande	15
5.4 Forskningsetik	16
6 Presentation av exponering och respondenter	17
7 Resultat och analys	20
7.1 Bibliotekariers urvalsmotiv vid exponering	20
7.1.1 Efterfrågestyrd förmedling	20
7.1.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling	21
7.1.3 I dialog	23
7.1.4 Praktiska förutsättningar och överväganden	24
7.2 Exponering i relation till andra förmedlingsmetoder	25
7.2.1 Efterfrågestyrd förmedling	25
7.2.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling	26
7.2.3 I dialog	27
7.2.4 Praktiska förutsättningar och överväganden	27
7.3 Den skönlitterära exponeringens framtid	28
7.3.1 Efterfrågestyrd förmedling	28
7.3.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling	29
7.3.3 I dialog	30
7.3.4 Praktiska förutsättningar och överväganden	31
8 Diskussion och slutsatser	32
8.1 Bibliotekariers urvalsmotiv vid exponering	32
8.2 Exponering i relation till andra förmedlingsmetoder	33
8.3 Den skönlitterära exponeringens framtid	34
8.4 Teori- och metoddiskussion	35
8.5 Förslag till fortsatt forskning	36
8.6 Slutord	37
Käll- och litteraturförteckning	38
Bilaga 1: Intervjuguide	
Bilaga 2: Observationsschema	

1 Inledning

Skönlitteraturen är den främsta inkörsporren till mitt intresse för folkbibliotekens exponering av litteratur, en verksamhet som i vardagligare tal beskrivs som skyltning av böcker i biblioteket. Under utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap har jag blivit alltmer intresserad av folkbibliotekens litteraturförmedlande roll samtidigt som jag har börjat reflektera över mitt sätt att använda biblioteksrummet. Jag har blivit uppmärksam på betydelsen av exponerad skönlitteratur och vilken verkan detta synliggörande har på mig och min omgivning. De gånger jag besöker biblioteket utan att vara på jakt efter ett specifikt verk är det knappast alla dessa hyllmeter med bokryggar som lockar mest. Nej, de böcker som drar min blick till sig vid sådana tillfällen är de som på ett eller annat sätt exponeras i biblioteksrummet.

Mitt intresse för bibliotekens litteraturförmedlande roll och insikten om exponeringens betydelse har öppnat upp för möjligheten att kombinera dessa delar i studien. I centrum för uppsatsen ställs följaktligen bibliotekariens roll i den förmedlande process som exponeringen av skönlitteratur på folkbibliotek utgör.

1.1 Bakgrund

Innan uppsatsens problemformulering presenteras ämnar jag ge en bakgrund till exponering som underkategori till det övergripande begreppet litteraturförmedling. Jag avser dessutom beskriva de väsentliga problembilder, idéer och synsätt som förekommer om litteraturförmedling i allmänhet och exponering i synnerhet.

Folkbibliotekens litteraturförmedlande uppdrag är så betydelsefullt att det har tillägnats en egen paragraf i bibliotekslagen. Här anges nämligen att samtliga medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek som ett ”främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt” (SFS 1996:1596, 2 §). För att folkbiblioteken ska kunna främja sådana intressen använder de sig i regel av olika litteraturförmedlande tillvägagångssätt där referensamtal, bokprat, författarträffar, bokrecensioner och bokutställningar utgör några exempel. Förmedlingen kan därmed ske på muntlig, skriftlig och visuell väg (Tveit 2004, s. 18), där exponering främst förknippas med visuell förmedling. I artikeln ”Luk op for skønlitteraturen: om skønlitterær formidling i folkebiblioteker” skriver Jens Thorhauge att litteraturförmedlingen kan delas upp i direkt och indirekt förmedling. Exponering ingår i den indirekta förmedlingsformen tillsammans med bland annat ämnesuppställningar, litteraturlistor och författarporträtt. Till den direkta förmedlingen hör det personliga samtalet och annan muntlig framställning (1995, s. 179f.).

Det förekommer olika synsätt på hur viktig exponeringen är och vilka effekter den kan få. Enligt Tveit bör förmedlaren vara medveten om sin kraft att påverka (2004, s. 29). I artikeln ”Att bygga broar – skönlitteraturen och bibliotekets roll” uttrycker däremot Ulla Forsén att biblioteken har en lång väg att gå om de vill påverka efterfrågan i högre grad med sin exponering. Trots detta menar hon att exponering är en viktig del av biblioteket eftersom den exponerade litteraturen väcker läslust och nyfikenhet. Genom att visa böcker med framsidan utåt, arrangera bokutställningar och ordna små bibliotek i det

stora kan användaren orientera sig bland böckerna utan att behöva känna krav på lån eller köp (Forsén 2000, s. 33).

Vissa svenska författare menar dock att bibliotekens litteraturförmedling blivit åsidosatt till förmån för helt andra ämnen i biblioteksdebatten. En sammanslutning som har insett vikten av det litteraturförmedlande uppdraget är *NÄFS – nätverket för skönlitteratur på biblioteken* som arbetar för att lyfta fram arbetet med skönlitteratur på landets folkbibliotek (NÄFS 2008, s. 133-135). I artikeln ”Något man kommer tillbaka till” hävdar NÄFS-medlemmen och litteraturkritikern Annina Rabe att bibliotekens litteraturförmedlande roll har hamnat i skymundan och blivit omodern. Enligt Rabe har detta skett i takt med världens utveckling mot marknadsanpassning och att boken alltmer blivit en konsumtionsvara, något hon menar att folkbiblioteken ska motverka (2008, s. 27).

Litteraturen betraktas antingen som verk eller vara beroende på om ett förmedlande eller marknadsförande perspektiv intas. Marknadsföring syftar till att göra en vara känd, erkänd och efterfrågad samtidigt som produkter anpassas efter behov och efterfrågan. Att förmedla handlar istället om att rekommendera och framhålla litteratur, men att låta läsarna skapa egna uppfattningar om den. Litteraturförmedlaren arbetar med texter och läsare snarare än produkter och konsumenter (Tveit 2004, s. 46). I motsats till Rabe anser Forsén att marknadsanpassningen angår även biblioteken eftersom de ”är en del i samhället och samhällets förändring innebär också nödvändigtvis bibliotekens förändring” (2000, s. 34). Därmed uppenbaras problematiken kring förmedlingens ställning i dagens folkbibliotek såväl som vilken skönlitteratur folkbiblioteken bör förmedla och exponera i denna alltmer marknadsanpassade tid.

1.2 Problemformulering

För att återkoppla till ovanstående bakgrund upplever jag att den litteraturförmedlande synen på exponering många gånger fått stå tillbaka för det marknadsförande perspektivet i tidigare studier. Undersökningar av exponeringens förtjänster stannar lätt vid att bibliotekets eget gynnande framhålls, med höjd cirkulation och ökade utlån som resultat (Baker 1986b; Goldhor 1972; Roy 1993). Givet att andra förmedlingsmetoder ofta relateras till mer idédrivna perspektiv finns det skäl att anta att även exponering kan betraktas utifrån den synvinkeln. Detta antagande styrks genom tidigare forskning (se avsnitt 3) där bibliotekspersonals ideologiska perspektiv på exponering framkommer.

Ytterligare något som gör just exponering intressant är dess visuella och indirekta förmedlingstyp som beskrivs av Tveit (2004, s. 18) respektive Thorhauge (1995, s. 179). På grund av exponeringens visuella och indirekta förmedling har inte dialogen mellan bibliotekarie och låntagare en lika framträdande roll. Man kan fråga sig vilken effekt sådana omständigheter har på bibliotekspersonalens urval i exponeringsarbetet, om bibliotekariernas möjligheter att påverka förmedlingen upplevs öka eller om den indirekta förmedlingen snarare orsakar slumpmässiga synliggöranden av skönlitteraturen. Det är även tänkbart att omslaget kan ha betydelse för bibliotekariers val av exponerad litteratur med tanke på förmedlingsformens visuella karaktär.

Trots att bibliotekens användning av webbaserade tjänster breder ut sig finns idag ett stort intresse för biblioteket som fysiskt rum (Rasmussen & Jochumsen 2010, s. 213). På grund av informationsteknologins framsteg har exponeringens förutsättningar förändrats, men av den beskrivna utvecklingen att döma är det fysiska tillgängliggörandet fortfarande viktigt. Då forskningen om exponering under de senaste femton åren i stort sett begränsats till studentuppsatser vet vi dock inte så mycket om hur denna företeelse fungerar och betraktas numera. Allt detta påvisar att exponering som förmedlingsstrategi är angelägen att undersöka närmare i förhållande till samtiden och framtiden. Uppenbarligen finns ett intresse av såväl litteraturförmedling som exponering hos studenter inom B&I – morgondagens bibliotekarier.

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att undersöka folkbibliotekariers förhållningssätt till exponering av skönlitteratur och deras förmedlande roll i exponeringssammanhang. Med utgångspunkt i problemformulering och syfte är uppsatsen avsedd att besvara följande frågeställningar:

- Vilka motiv ger folkbibliotekarier uttryck för i urvalen av exponerad skönlitteratur?
- Hur uppfattar folkbibliotekarier exponering av skönlitteratur i relation till andra förmedlingsmetoder?
- Hur tror folkbibliotekarier att exponering av skönlitteratur kommer att utvecklas i framtiden?

För att besvara de tre frågeställningarna intervjuas bibliotekarier på olika folkbibliotek.

1.4 Avgränsningar och definitioner

Empirin avgränsas till svenska folkbibliotek på grund av att denna bibliotekstyp vanligtvis har störst ansvar för skönlitteraturen med sina stora skönlitterära bestånd. Uppsatsen avgränsas även till skönlitteratur för vuxna, med vetskap om att diskussioner om kombinerad exponering av barn-, fack- och skönlitteratur kan komma att förekomma i undersökningen.

För att klargöra vad som menas med *exponering* i uppsatsen används David C. Mitchum och Loriene Roys (1993) begreppsförklaring av display som framgår i artikeln ”An inventory of library display themes: 1933-1992”. Denna definition anger att exponering utgörs av en tillfällig gruppering av böcker som på något sätt visas upp från den övriga samlingen på biblioteket (s. 130). På de ställen där termen *skyltning* förekommer i uppsatsen används den synonymt med exponering. Anledningen är att studiens empiriska datainsamling visar att termen skyltning används på motsvarande sätt.

I uppsatsen används flera benämningar på personen som använder biblioteket såsom *användare*, *låntagare* och *biblioteksbesökare*. Inga särskiljningar görs mellan termerna. Däremot kommer benämningen kund inte att användas, detta för att belysa förmedlingens gränsdragning mot marknadsperspektivet.

2 Förmedlingens och exponeringens utveckling

Före uppsatsens litteratur- och forskningsöversikt tar vid finns det skäl att ytterligare framhålla exponeringen som en underavdelning till litteraturförmedling. Genom att studera den bibliotekshistoriska utvecklingen blir det nämligen möjligt att urskilja hur exponeringen präglats av den förändrade synen på bibliotekariens förmedlande roll. Nedan följer en kort redogörelse för hur den förändrade synen på litteraturförmedling påverkat bibliotekens exponering av litteratur under årens lopp.

Jag låter denna historiska översikt ta sin utgångspunkt i de gamla svenska socken- och folkbiblioteken. Dessa bibliotek bestod länge av mycket små boksamlingar som kunde vara tillgängliga under oerhört begränsade tider. Detta redogör Magnus Torstensson för i artikeln ”Att studera folkbiblioteksutvecklingen – exemplet Sverige och några jämförelser med USA” där han vidare beskriver att lokalerna ofta hade använts i annat syfte dessförinnan och att personalen många gånger var utbildad (2001, s. 142f.). I början av 1900-talet började Valfrid Palmgren agera för de public library-idéer som vuxit fram i USA och England. Idéerna innebar att biblioteket skulle riktas till hela befolkningen, ha utbildad personal och erbjuda större bestånd och öppna hyllor. Folkuppfostran hade då en central roll på biblioteket (Torstensson 2001, s. 143f.).

Bibliotekariens historiska förmyndarroll sträckte sig långt in på 1900-talet men skulle komma att övergå till idealet av den neutrala bibliotekarien, en utveckling som kan förklaras av bibliotekariens professionalisering. Idén med den neutrala bibliotekarien var att individen själv skulle få vara fri i sina åsikter och skapa sig en uppfattning utan inblandning från en förmyndande bibliotekarie. Idag har även den neutrala förmedlingsrollen kommit att bli diskutabel. Att som bibliotekarie kunna förhålla sig helt neutral i en litteraturförmedlande situation har visat sig vara en problematisk uppgift (Thorhauge 1995, s. 175f.).

Exponeringens igångsättning kan spåras tillbaka till perioden då bibliotekariens förmyndande roll rådde på biblioteken. Enligt Stephanie Borgwardts handbok *Library display* kan idéerna om skyltning och exponering i ett internationellt perspektiv spåras tillbaka till tidigt 1920-tal, även om det inte specifikt gäller bibliotekens exponering (1970, s. 1). David C. Mitchum och Lorie Roy belyser dock att diskussioner om att fånga låntagarens intresse i biblioteket genom exponeringstekniker förekom redan vid åren runt sekelskiftet. I ett tidigt stadium syftade exponeringen till att utveckla allmänhetens litterära smak genom att främja ”seriöst” eller facklitterärt läsande. Dit hörde inte romanen. Under 1930-talet inspirerades biblioteken alltmer av varuhusens exponeringstekniker och bibliotekarier blev samtidigt intresserade av exponeringens påverkan. På 1970-talet gjordes de första vetenskapliga studierna av exponeringens inverkan på bibliotekens cirkulation (Mitchum & Roy 1993, s. 129f.).

Denna historik klargör hur förändringen av bibliotekariens förmedlande roll har påverkat utvecklingen av bibliotekens exponering. Historiken kan därigenom öka förståelsen för de tendenser som urskiljs inom ämnet idag, vilket jag återkommer till i uppsatsens diskussion. Därutöver kan detta kapitel betraktas som ett avstamp inför den tidigare forskning som jag redogör för under nästkommande avsnitt.

3 Litteratur- och forskningsöversikt

Någorlunda ny forskning om bibliotekens exponering av litteratur visade sig bli en besvärlig uppgift att finna då en stor del av den tidigare forskningen och litteraturen är skriven under 1970-, 80-, och 90-talet. Att forskningen om exponering under senare år varit sällsynt visar på relevansen av min studie. Här finns uppenbarligen ett tomrum att fylla.

För att ringa in det litteraturförmedlande perspektivet på exponering inleds litteratur- och forskningsöversikten med ett avsnitt om förmedling av skönlitteratur. Sedan följer ett avsnitt om bibliotekariens arbete med exponering, därefter ett avsnitt om användarens möte med exponering samt ett avsnitt där synsättet på biblioteket som butik behandlas. Därpå belyser jag bibliotekens förmedling och exponering på webben.

3.1 Förmedling av skönlitteratur

Följande avsnitt behandlar den forskning som bedrivits om folkbibliotekens litteraturförmedling i stort. Detta vidare perspektiv har jag valt att inleda litteratur- och forskningsöversikten med eftersom uppsatsen fokuserar på exponering som en form av förmedlingsmetod.

Innan den empiriskt grundade forskningen presenteras vill jag dock kortfattat redogöra för några av de påståenden och idéer om litteraturförmedling som Tveit lägger fram och som kan vara nog så relevanta att belysa. I *Innganger: om lesing og litteraturformidling* uttrycker Tveit svårigheterna med att vara en god förmedlare av litteratur. Enligt henne krävs av litteraturförmedlaren såväl engagemang, kunskaper som förståelse för läsarens situation samtidigt som olika kvalitetsvärderingar såsom språklig, etisk och estetisk kvalitet vägs in och balanseras (Tveit 2004, s. 36f.). Idag är det dock inte enbart de nämnda kvalitetsbegreppen som avvägs i förmedlingskontexten. Det finns även varierande uppfattningar om hur bibliotekariens kvalitetsvärderingar och egna läsvanor ska samspela med användarnas efterfrågan (Tveit 2004, s. 42f.).

Till forskningen som är empiriskt grundad hör Jofrid Karner Smidts doktorsavhandling *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek* (2002) som handlar om folkbibliotekariers skönlitterära smak och litteraturförmedling. Författaren använder sig av Mikhail Bakhtins språk teori, Jan Mukařovskýs teori om estetisk funktion och Pierre Bourdieus teorier om fält och smak. Förutom den tredelade teoribildning som jag tillämpar i uppsatsens analys redovisar Karner Smidt ytterligare resultat med relevans för min studie. Vikten av undersökningar om folkbibliotekens litteraturförmedling bekräftas i Karner Smidts enkätstudie där det framkom att 97 procent av bibliotekarierna såg förmedling av skönlitteratur som en viktig del av folkbibliotekens verksamhet. Även beträffande prioriteringen av skönlitterär förmedling i förhållande till förmedling av facklitteratur och information har skönlitteraturen en stark position (Smidt 2002, s. 127).

Former av litteraturförmedling som de nio informanterna i avhandlingens intervjuundersökning använder sig av är bokprat både i och utanför biblioteket,

bokrecensioner i lokalpressen, bokutställningar och personliga referenssamtal. Bokutställningar anordnas ofta och en av Karner Smidts informanter menar att denna verksamhet är högprioriterad på hennes bibliotek. Den personliga kontakten är dock den förmedlingsstrategi som omtalas i högst grad (Smidt 2002, s. 260f.). Flera informanter i Karner Smidts avhandling anser att den litteraturförmedling som sker utifrån egen smak bör begränsas till förmedlingsstrategier riktade till större grupper. Informanterna menar att man bör vara försiktig med att påverka låntagarna i det personliga samtalet eftersom det kan skrämman iväg dem (Smidt 2002, s. 262).

Karner Smidt kommer fram till att bibliotekariens litterära smak för det mesta placerar sig mellan den höga och den låga litteraturen (Smidt 2002, s. 311). Med utgångspunkt i intervjuundersökningen drar Smidt slutsatsen att folkupplysningstanken tappar alltmer fäste till förmån för den efterfrågestyrda förmedlingen. Informanterna vill ofta framhålla att deras litteratursmak är högre än smaken hos låntagarna av populärlitteratur. Bibliotekarierna vill samtidigt inte verka nedvärderande i sin förmedling, vari en neutral hållning synliggörs (Smidt 2002, s. 271f.). Resultatet som påvisar folkupplysningstankens alltmer undanskymda roll står i kontrast till Karner Smidts enkätundersökning som visar att folkupplysningstanken fortfarande är stark bland norska folkbibliotekarier och att majoriteten är skeptiska till inköpen av populärlitteratur (Smidt 2002, s. 128).

Som avslutning på detta avsnitt om förmedling av skönlitteratur vill jag nämna att jag i uppsatsens diskussion kommer att återkomma till flera av de aspekter som berörs ovan. Kopplingar kommer att göras till bibliotekariers prioritering av skönlitterär förmedling, förmedling utifrån egen smak och de olika uppvisade förhållningssätten till litteraturförmedling. Efter ovanstående redogörelser är det nu dags att fokusera på forskningen som bedrivits om bibliotekariens arbete med exponering. Resultat från dessa studier presenteras i följande avsnitt.

3.2 Bibliotekariens arbete med exponering

Genom att studera tidigare undersökningar om bibliotekens exponering av litteratur blir det tydligt att inte bara litteraturförmedlingen kan ske på en mängd olika sätt. Variationsrikedomen blir märkbar även i exponeringen som enskild förmedlingsmetod. Jenny Wikström redovisar i magisteruppsatsen *Böckerna i blickfånget: betydelsen av skyltning och exponering av skönlitteratur på folkbibliotek* (1999) att den skönlitterära skyltningen på Skellefteå stadsbibliotek bland annat skedde utifrån specifika teman, i utställningsform och med hjälp av olika möblemang på flera platser i biblioteket (s. 13-15). Urvalet kunde ibland ske subjektivt och mer eller mindre slumpmässigt (Wikström 1999, s. 17). Informanterna var eniga om att skyltningsarbetet var viktigt, men hade olika syn på skyltningens faktiska prioritet (Wikström 1999, s. 16).

Även Anna-Lena Höglund och Christer Klingberg berör praktiska tillvägagångssätt för exponering i *Strategisk medieplanering för bibliotek* (2001). Författarna föreslår att den exponerade boken får ett omdöme eller en kort beskrivning i tillägg på en skylt bredvid (Höglund & Klingberg 2001, s. 42). För att möjliggöra exponeringsutrymmet som krävs för ett sådant tillvägagångssätt är biblioteksbeståndet i behov av systematisk gallring.

Tillsammans leder exponeringen och gallringen till ökad utlåning när hyllorna blir luftigare och böckerna tillgängligare (Höglund & Klingberg 2001, s. 72).

Stephanie Borgwardt som skrivit exponeringshandboken *Library display* (1970) menar dock att biblioteken kan ha ytterligare motiv till exponeringen utöver höjd cirkulation. Syftena kan vara att framhäva bibliotekets varierande resurser, föra samman böcker som separerats av klassifikationssystem, storlek eller form eller att med hjälp av exponeringen bygga upp goda relationer med allmänheten. Motiv kan också vara att informera, uttrycka idéer och visa intresse för aktiviteter i regionen (Borgwardt 1970, s. 11-21). Borgwardts handbok är visserligen inte empiriskt grundad men är ändå intressant för min undersökning då den tar upp ovanstående motiv till exponering. Det finns en mängd andra exponeringshandböcker att tillgå men en fördel med Borgwardts är det jag nyss redovisat.

Vidare poängterar Höglund och Klingberg bibliotekets uppgift att tillhandahålla den goda boken framför massmarknadslitteraturen (2001, s. 36). Detta förhållningssätt kan kopplas samman med Wikströms studie där de två intervjuade bibliotekarierna uppgav flera motiv till skyltningen. Övriga- och spänningmomentet var centralt, liksom framlyftandet av smalare litteratur som i andra sammanhang inte är så synlig eller känd. Att låntagarna ska utveckla sig själva var ett motiv som förekom hos den ena informanten, som också betonade att skyltningen skulle bidra till lässtimulans och litteraturfrämjande (Wikström 1999, s. 16).

Oavsett vilka syften bibliotekarierna har med exponeringen bör vikten av visuellt tilltalande bokomslag inte underskattas (Borgwardt 1970, s. 101f.). Betydelsen av bokens visuella utförande lyfts bland annat fram i Maria Andersson och Anna Rindälvs magisteruppsats "*En snäll tantroman gör ingen skada*" – en kritisk studie om skyltning och makt (2005) som tar fasta på maktaspekterna i bibliotekariernas exponering av skönlitteratur. Andersson och Rindälv undersöker i likhet med min uppsats vilka motiv som ligger bakom bibliotekariernas urval och skyltning, men de studerar även hur skyltningen kan relateras till bibliotekariernas förhållningssätt till makt. Utifrån sina teoretiska utgångspunkter fann Andersson och Rindälv genom sin intervjuundersökning att den strategi som motsvarade bibliotekariernas arbetssätt i högst grad var den pragmatiska. Det innebar att bibliotekarierna i många fall betonade just böckernas utseende och popularitet som väsentligt att ta hänsyn till i skyltningen. I relation till Andersson och Rindälvs andra frågeställning med störst fokus på bibliotekariernas makt uppenbaras däremot att störst andel respondenter tillhörde den konservativa bibliotekarirollen som anser sig vara kvalificerad att avgöra vilken läsning som passar låntagaren. Den konservativa bibliotekarierna intar en fostrande roll och utövar medvetet makt över låntagarna (Andersson & Rindälv 2005, s. 72).

Avslutningsvis vill jag kort beröra två svenska utvecklingsprojekt i folkbibliotekssfären som visar på det ökade intresset för exponering av litteratur på biblioteken. Projekten består av det omdebatterade *GÖK-projektet* på 1990-talet och det nyligen genomförda biblioteksprojektet *Synliggör biblioteket – Identitet, image, profil*. Målsättningarna i *GÖK-projektet* var att inköp skulle ske på låntagarnas efterfrågan, arbetet skulle göras rationellare och böckernas exponering skulle förbättras med hjälp av olika zon- och temaindelningar på biblioteket (Rutqvist 1994, s. 42). I utvecklingsprojektet *Synliggör*

biblioteket satsade Regionbibliotek Halland på olika marknadsföringsstrategier för att synliggöra biblioteket. Bland annat arbetade man för att i större utsträckning tillgängliggöra skönlitteraturen genom skyltning och ommöblering. Slutsatsen som kunde dras av projektet var att det som biblioteken lyfte fram och synliggjorde användes i större utsträckning (Eliasson & Jansson 2011, s. 53).

I uppsatsens diskussion kommer sedan återkopplingar att göras till de praktiska sidorna av exponeringsarbetet och de motiv för exponering som beskrivits. Som en övergång från bibliotekariens till användarens förhållande till exponerad litteratur följer nedan en presentation av användarnas reaktioner på och användning av bibliotekens exponering.

3.3 Användarens möte med exponering

Folkbiblioteksanvändaren har enligt boken *Tilgængelighed og græsning: om bibliotekernes brugere, materialer og servicekvalitet* (1994) av den danske professorn Niels Ole Pors, ofta flera informationsbehov under samma biblioteksbesök, både specifika och mer opreciserade. De vagare informationsbehoven uppfylls inte sällan genom browsing, det vill säga genom ett slags strövande och ögnande bland hyllorna (Pors 1994, s. 67). Browsing kan dessvärre orsaka "information overload" hos biblioteksbesökarna vilket innebär att besökarens förmåga att bearbeta, fatta beslut och välja information överskrids. I artikeln "Overload, browsers, and selections" (1986a) föreslår Sharon L. Baker exponering som en strategi för att minska risken för sådan överbelastning hos biblioteksanvändaren (s. 316). Tack vare exponeringen krävs inte lika stor ansträngning för användaren att finna material. Den reducerade kraftansträngningen kan dock orsaka att användaren blir omotiverad att söka bland bibliotekets mindre tillgängliga resurser (Baker 1986a, s. 325).

Den primärforskning med större anspråk som har kunnat hittas för denna undersökning består främst av experiment där forskare undersökt hur bibliotekens exponering av litteratur påverkar utlåningen. Trots att denna uppsats har ett annat fokus är det ändå på sin plats att kort redogöra för dessa studier på grund av de kunskapsanspråk som erhållits härur. Herbert Goldhor är särskilt framstående inom dessa cirkulationsexperiment. Hans första omfattande experiment redovisas i "The effect of prime display location on public library circulation of selected adult titles" (1972) och det andra experimentet redovisas i artikeln "Experimental effects on the choice of books borrowed by public library adult patrons" (1981). Sharon L. Baker presenterar en liknande undersökning i artikeln "The display phenomenon: an exploration into factors causing the increased circulation of displayed books" (1986b) och Lorie Roy redogör i artikeln "Displays and displacements of circulation" (1993) även hon för ett exponeringsexperiment. En gemensam nämnare för dessa studier är att exponering framträder som en stor påverkanskraft beträffande biblioteksanvändarnas val av litteratur. Experimenten visade att de exponerade titlarna kunde cirkulera i högre grad men att utlånen av de exponerade böckerna inte påverkade cirkulationen av det totala beståndet.

Pors (1994) menar dock att bedömningen av hur beståndet används inte enbart bör mätas med utlåningsstatistik. Utlånen säger exempelvis ingenting om vad låntagaren gör

med det lånade materialet och hur mycket det används. Utlånen säger heller ingenting om hur materialet används på själva biblioteket (s. 82f.). Ett sätt att nå bortom utlåningssiffrorna för att uppfatta effekterna av exponeringen är att genomföra användarundersökningar med koncentration på användarens upplevelser av exponering. Exempel på sådana undersökningar är Lotte Frederiksen och Darina Gustavssons magisteruppsats *Alternativa hylluppställningar: en användarundersökning på fyra folkbibliotek* (2007) och Dan Heivers kandidatuppsats *Biblioteksanvändares möte med exponerad litteratur: en enkätundersökning av användares upplevelse av exponering* (2010).

Med semistrukturerade intervjuer som metod undersökte Frederiksen och Gustavsson bland annat användarnas upplevelse av exponeringen på de fyra studerade bibliotekens fackavdelning. Majoriteten av respondenterna tillkännagav att exponerad litteratur väcker deras intresse och att det således händer att de gör oplanerade lån. De som var mest positiva till exponeringen angav lästips som ett skäl till varför de uppskattar företeelsen. Frederiksen och Gustavsson spekulerar sedan i om exponeringen som ”en uppenbar marknadsföring” kan vara en bidragande orsak till vissa respondenters medvetenhet om exponeringen och att dessa påstod sig vara opåverkade av vilken litteratur som exponeras (2007, s. 50). Heivers enkätundersökning om biblioteksanvändarnas upplevelse av exponering befinner sig visserligen på kandidatnivå, men kan ändå vara intressant att nämna i sammanhanget. Uppsatsen bekräftar i stort sett Frederiksen och Gustavssons redogörelser, det vill säga att användarna är positiva till exponering och att många användare uppfattar fenomenet som en bidragande faktor till vad de lånar (Heiver 2010, s. 39).

Senare i uppsatsen kommer exponeringens påverkan på bibliotekens utlån diskuteras liksom användarnas relation till exponerad litteratur. Som en övergång till nästa avsnitt kan exponeringens påverkan på bibliotekens utlån enligt vissa studier jämföras med butikernas strävan att sälja en produkt. En närmare redogörelse för sådana synsätt ges nedan.

3.4 Biblioteket som butik?

När exponering på bibliotek studeras landar diskussionen inte sällan i jämförelser mellan bibliotek och butik. I magisteruppsatsen *Med framsidan framåt – en studie av taste-cultures och face-front marketing på två svenska folkbibliotek* (2009) undersökte Sandra Olsson exponeringen på två olika folkbibliotek, varav respondenterna på det ena biblioteket förordade exponeringen av den smalare litteraturen medan förhållandet var det motsatta på det andra biblioteket (Olsson 2009, s. 33). Uppsatsförfattaren omtalar bibliotekens exponering av skönlitteratur uteslutande som en marknadsföringsstrategi. Hon tillämnar bland annat Philip Kotlers marknadsföringsprinciper som teori vilket bidrar till att Olsson använder termen kund för att beskriva användaren (Olsson 2009, *passim*). Av orsaker jag nämner i avsnitt 1.4 om uppsatsens avgränsningar och definitioner har jag istället valt andra termer för att beskriva den person som besöker biblioteket.

Louise Berggren och Jonas Bolding har i magisteruppsatsen *Exponera mera: ett arbete om skyltning på folkbibliotek* (2001) jämfört butikers och biblioteks exponering. De har dragit slutsatserna att man i butiksvärlden arbetar efter etablerade exponeringstekniker medan biblioteken sällan prioriterar exponeringen eller betraktar företeelsen som en marknadsföringsstrategi. Butiks- och folkbiblioteksvärldens mål med exponering verkar dock vara desamma – att skaffa nya kunder/besökare och att stimulera de gamla kunderna/besökarna (Berggren & Bolding 2001, s. 54).

Medan de intervjuade bibliotekarierna i Berggren och Boldings (2001) studie inte tycktes reflektera över bibliotekens exponering som en marknadsföringsmetod i särskilt stor utsträckning, motsatte sig rentav de intervjuade bibliotekarierna i Wikströms undersökning synen på biblioteket som en butik. Denna inställning grundade sig främst på att butikernas kommersialism inte ansågs höra hemma på biblioteket. Trots det såg informanterna ändå vissa likheter mellan butikernas säljtekniker och bibliotekets lockande skyltning (Wikström 1999, s. 18). Enligt Matthew S. Moores artikel ”Book display as adult service (1997) har biblioteken desto mer komplexa uppgifter och mål än bokhandeln vars målsättningar framförallt består av att sälja en produkt. Följaktligen kompliceras bibliotekens syften med exponeringen, även om butikernas mål att sälja en produkt i viss mån kan jämföras med bibliotekens mål att öka sin utlåning (Moore 1997, s. 254).

Resonemangen om hur uppsatsförfattarna och de bibliotekarier som studerats förhåller sig till biblioteket som butik i exponeringsprocessen diskuteras vidare i ett senare skede av uppsatsen. Som sista avsnitt i uppsatsens litteratur- och forskningsöversikt följer nedan en presentation av bibliotekens förmedling och exponering i virtuella kanaler. I likhet med det nyligen presenterade avsnittet kan det som följer relateras till exponeringens framtidsutsikter.

3.5 Förmedling och exponering på webben

Uppsatsens sista frågeställning fokuserar på exponeringens framtid. Här kan eventuellt respondenternas reflektioner om exponering i andra kanaler än det fysiska biblioteket bli aktuella. Det är således av vikt att kort presentera ett urval av de tidigare studier som gjorts om förmedling och i synnerhet exponering på bibliotekswebben.

Informanter i Karner Smidts avhandling menar att förmedling av skönlitteratur på folkbibliotek nedprioriteras i förhållande till andra uppgifter. Ett konkurrerande verksamhetsområde som de urskiljer är informationsteknologin (2002, s. 269). Senare studier ger dock vid handen att litteraturförmedling och exponering med fördel kan kombineras med IT. Det har visat sig att bokomslaget inte bara fyller en funktion i litteraturförmedlingen på det fysiska biblioteket – även på bibliotekens webbplatser tillvaratas bokens framsida. Det bekräftas i magisteruppsatserna *Förmedling av skönlitteratur via bibliotekets webbplats* (2010) av Charlotte Berling och *Att visa framsidan är självklart – Exponering av medier på folkbiblioteks webbsidor* (2008) av Lisa Hartonen och Emelie Sahlström.

Berling hävdar att bilder på bokomslag dominerar i det litteraturförmedlande materialet på de bibliotekswebbplatser som hon undersökt genom innehållsanalyser (2010, s. 44). Därmed blir gränsen svår att dra mellan bibliotekens webbaserade litteraturförmedling i allmänhet och bibliotekens virtuella exponering som avskild förmedlingsmetod. För att dessutom dra paralleller mellan förmedlingen på det virtuella och det fysiska biblioteket hävdar Berling att det finns många väsentliga likheter häremellan. Biblioteken behöver emellertid bli bättre på att utnyttja webbens fulla potential (Berling 2010, s. 45). Att utnyttja webbens möjligheter i full skala kan dock bli problematiskt om läget är som Hartonen och Sahlström ger uttryck för i sin enkätstudie, det vill säga att exponeringen på webben har låg prioritet (2008, s. 69). I likhet med bibliotekens brist på riktlinjer för den fysiska exponeringen saknar den flesta bibliotek riktlinjer för exponering på webben (Hartonen & Sahlström 2008, s. 57).

De största hindren för litteraturförmedling på bibliotekens webbplatser är enligt Berling tekniska begränsningar i de redan befintliga systemen samt brist på personal-, tids- och ekonomiska resurser (2010, s. 48). Lågprioriteringen och de knappa resurserna återspeglas i Hartonen och Sahlströms åskådliggörande av bibliotekspersonalens svårigheter att kontrollera hur exponeringen uppmärksammas och vad den ger för resultat. Bibliotekspersonalen märker dock att användarna refererar till och efterfrågar de exponerade medierna, vilket tyder på att exponeringen påverkar utlån och cirkulation (Hartonen & Sahlström 2008, s. 64).

3.6 Sammanfattning av litteratur- och forskningsöversikt

Den tidigare forskningen som redogjorts för ovan ger vid handen att exponering av skönlitteratur är en vanligt förekommande förmedlingsstrategi på folkbibliotek. Det finns ett antal studentuppsatser som undersöker folkbibliotekens exponering av litteratur, både beträffande bibliotekariers syn på verksamhetsområdet och användares ofta positiva inställning till företeelsen. Tidigare forskning med större kunskapsanspråk fokuserar inte sällan på exponering som ett sätt att höja cirkulation och utlån. På så vis sammanliknas bibliotekens exponering med butikernas syften att öka försäljningen med hjälp av genomtänkta skyltningstekniker. Förutom forskningen om bibliotekens exponering i bibliotekslokalen finns flera senare studier som visar på bibliotekens nya exponeringsförutsättningar via webben. Sådana utvecklingsförhållanden har visat sig vara relevanta att beröra då exponering och förmedling på nätet många gånger uppfattas som ett komplement till bibliotekens fysiska exponering.

4 Teori

Teorin som tillämpas i uppsatsen är Jofrid Karner Smidts (2002) tre begrepp för bibliotekariers förhållningssätt till litteraturförmedling. Teoribildningen är ett resultat av Karner Smidts intervjuundersökning med norska folkbibliotekarier vilken återfinns i hennes avhandling *Mellom elite og publikum*.

4.1 Bibliotekariens litteraturförmedlande roll

Karner Smidt (2002) delar upp de intervjuade bibliotekariernas litteraturförmedlande förhållningssätt i tre kategorier utifrån hur informanterna ställt sig till litteraturförmedling. Dessa förhållningssätt kallar hon (i min översättning) för:

- Efterfrågestyrd förmedling
- Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling
- I dialog

Den *efterfrågestyrda förmedlingen* inriktas på att utveckla bästa möjliga service till så många användare som möjligt. Skönlitteraturen på biblioteket ska ha så stor bredd att där också finns populära genrer och serier. Biblioteket ska rätta sig efter låntagarens smak och behov och inköpen ska ske med hänsyn till vad låntagarna ber om. Det finns ett samband mellan den positiva synen på populärlitteratur och att stödja efterfrågestyrd förmedling. Bibliotekarien bör vara försiktig med att ställa kvalitetskrav och istället uppmuntra all sorts läsning. Inom den efterfrågestyrda förmedlingen rekommenderar bibliotekarien litteratur med låntagarens smak i beaktande oavsett vilken genre, författare eller vilket verk det rör sig om. Bibliotekarien ska respektera andra gruppers kulturyttringar både genom att tillgängliggöra dem och rekommendera dem. Populärlitteratur och kvalitetslitteratur ska likställas (Smidt 2002, s. 262-264).

Aktivt rekommenderade och upplysande förmedling kännetecknas av folkupplysningstanken. Litteraturen anses ha en utvecklande funktion. Aktivt rekommenderande och upplysande bibliotekarier ser möjlighet att utmana och utveckla låntagares läsvanor och rekommendera böcker som de troligtvis inte annars skulle ha läst. Förhållningssättet anger att det tillhör folkbibliotekens uppgift att erbjuda högkvalitativ litteratur. Bibliotekarier som ger uttryck för den upplysande förmedlingen ser sig själva som bättre orienterade i bokmarknaden. Därigenom kan bibliotekarien vägleda låntagaren så att personen får upp ögonen för ny litteratur som skulle kunna vara av intresse för denne (Smidt 2002, s. 264f.).

Med det dialogiserande förhållningssättet *i dialog* menas att den efterfrågestyrda och den upplysande förmedlingen inte behöver vara varandras motsatser. De två ståndpunkterna vägs mot varandra så att fördelar med bägge förhållningssätten uppenbaras. Bibliotekarien respekterar användarens smak men kan samtidigt rekommendera någonting annat om låntagaren markerar öppenhet för det (Smidt 2002, s. 265-268).

4.2 Tillämpning av teori

Uppsatsens valda teori relaterar tydligt till uppsatsens syfte att undersöka folkbibliotekariers förhållningssätt till exponering av skönlitteratur och deras förmedlande roll inom denna förmedlingsmetod. De tre ovanstående förhållningssätten till litteraturförmedling som Karner Smidt har utformat appliceras på ett klagörande sätt i uppsatsens resultat och analys, se kapitel 7. Detta sker genom att varje frågeställning får ett eget avsnitt där de tre förhållningssätten utgör varsitt underavsnitt. Utsagorna som hämtas från insamlad data härleds till de olika ovanstående begreppen och resoneras kring därtill. Att en utsaga placeras under ett av dessa underavsnitt behöver dock inte betyda att de andra underavsnitten helt och hållet utesluts. Jag är medveten om att förhållningssätten ofta glider in i varandra vilket gör analysen till en delvis personlig tolkning. Att den efterfrågestyrda förmedlingen, den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen samt den dialogiserande förmedlingen har vissa beröringspunkter är något som jag återkommer till och problematiserar fortlöpande i analysen.

De tre förhållningssätten till litteraturförmedling som den valda teorin formulerar kan enbart ringa in teoretiska perspektiv på exponeringen som förmedlingsmetod. Datainsamlingen påvisar dock att bibliotekspersonal ger uttryck för vissa praktiska förutsättningar och överväganden som inte uppsatsens applicerade teori inrymmer. Icke desto mindre har dessa resultat relevans för uppsatsens problem, syfte och frågeställningar. Det har medfört att ett avsnitt kallat *Praktiska förutsättningar och överväganden* lagts till i analysen av varje forskningsfråga. Därigenom är det min förhoppning att jag ska kunna bidra till en mer heltäckande bild av de studerade bibliotekariernas förhållningssätt till exponering och deras litteraturförmedlande roll i sammanhanget.

5 Metod

I detta avsnitt presenteras metoderna för uppsatsens empiriska undersökning samt på vilka grunder dessa metoder valts ut. Som avslutning belyses mina forskningsetiska ställningstaganden.

5.1 Metodval

Utifrån uppsatsens frågeställningar och val av teoretiskt perspektiv har forskningsmetoderna valts ut för den empiriska undersökningen. Detta sker enligt Pål Repstads fingervisning till samhällsforskaren i *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* att det är vad man har för avsikt att studera som bör avgöra kvalitativ eller kvantitativ metodinriktning (2007, s. 12). För denna undersökning är en kvalitativ ansats mest passande eftersom jag avser att fördjupa mig i bibliotekariers uppfattningar, synsätt och ståndpunkter. Alan Bryman menar i *Samhällsvetenskapliga metoder* (2002, s. 300) att det är just dessa aspekter som studeras med hjälp av den kvalitativa intervjun, vilket underbygger lämpligheten av denna forskningsmetod för att besvara uppsatsens frågeställningar.

Kvalitativa intervjuer kan vidareuppdelas i ostrukturerade respektive semistrukturerade intervjuer. Den kvalitativa intervjumetod som applicerats i denna studie är den semistrukturerade tack vare att den har en tydligare struktur än den ostrukturerade intervjun som mer påminner om ett vanligt samtal. Den semistrukturerade intervjun inrymmer samtidigt viss flexibilitet (Bryman 2002, s. 301) vilket är önskvärt i denna uppsats för att möjliggöra intervjupersonernas frihet att utforma svaren på sitt eget sätt. Vid de semistrukturerade intervjuerna har jag strävat efter att ta fram individens personliga känslor, åsikter och uppfattningar vilket Repstad (2007, s. 15) kallar för respondentintervjuer. Av den anledningen har jag valt att kalla studiens intervjupersoner för respondenter.

I tillägg har strukturerade observationer i mindre skala genomförts av den skönlitterära exponeringen på de folkbibliotek där de intervjuade bibliotekarierna arbetar. En närmare förklaring av syfte och tillvägagångssätt för observationerna redogör jag för under avsnitt 5.3.

5.2 Urval

I undersökningen har åtta folkbibliotekarier intervjuats. Bibliotekarierna som efterfrågades skulle antingen ansvara för exponeringen av skönlitteratur eller ha exponering av skönlitteratur som en förekommande arbetsuppgift om inte den nämnda ansvarsrollen förekom på biblioteket. Detta urval följer huvudkriteriet att personerna som tillfrågas för intervju har viktig eller relevant information att ge om frågeställningarna (Repstad 2007, s. 89). På grund av att bibliotekarierna som intervjuades skulle ha insikt i exponeringen av skönlitteratur var det svårt att ta hänsyn till spridningen av exempelvis kön och ålder. Trots det uppnåddes en relativt jämn fördelning av respondenternas åldersgrupper. Dessutom var de utvalda folkbiblioteken avsiktligt av varierande storlek, vilket överensstämmer med Repstads

rekommendation om att urvalet av respondenter bör ha en så stor bredd som möjligt inom det område som avses undersökas (2007, s. 89).

Den första kontakten med biblioteken togs för det mesta via mail och inte sällan kontaktades då bibliotekschefen eller annan samordningsansvarig i det inledande skedet. På så sätt kunde jag få uppgifter om vilken eller vilka bibliotekarier som hade störst ansvar för skönlitteraturen och exponeringen av denna. Därefter togs fortsatt kontakt via mail eller telefon. I något enstaka fall besöktes biblioteket på plats för att där ställa en förfrågan om intervju direkt.

5.3 Genomförande

När mina första tankar om uppsatsämne föddes i en tidigare fältstudiekurs genomförde jag tre pilotintervjuer med folkbibliotekspersonal för att pröva intervjuteknik och intervjufrågor. Pilotintervjuerna kretsade då främst kring folkbibliotekariers förhållningssätt till skönlitteratur sett till både smakpreferenser, inköp och förmedling. Med stöd från pilotintervjuerna var det sedan möjligt att skapa ett fokus på just exponering av skönlitteratur som förmedlingsmetod på folkbibliotek, vilket intervjuerna för denna uppsats fokuserats på.

I enlighet med rekommendationer från diverse metodlitteratur har en flexibel intervjuguide konstruerats med utgångspunkt i uppsatsens forskningsfrågor, se bilaga 1. I *Kvalitativa intervjuer* kallar Jan Trost denna flexibilitet för en lägre grad av standardisering med tanke på att jag som intervjuare kan formulera mig efter respondentens språkbruk, frågorna kan ställas i passande ordning och följdfrågor kan konstrueras beroende på vilket svar som erhållits (2010, s. 39).

Samtliga intervjuer har genomförts på folkbibliotekariernas arbetsplatser, antingen på deras arbetsrum eller i något intilliggande konferens- eller arbetsrum som varit ledigt. Intervjulokalen har på inrådan av Trost (2010, s. 65f.) valts i samråd mellan respondenten och mig själv. Intervjulokalerna valdes ut på sådant sätt för att bibliotekarierna skulle känna sig ostörda och bekväma i intervjusituation där frågorna främst kretsade just kring deras arbete. I några fall orsakade valet av intervjuplats vissa störningsmoment i form av telefonsamtal och kollegor som ville utbyta några ord med bibliotekarien. Detta kan i någon mån ha påverkat intervjusvaren, men på grund av pausernas ringa omfattning har de troligtvis inte inverkat på utfallen av intervjuerna i någon större utsträckning.

För att möjliggöra bästa möjliga analys av intervjuerna har de med respondenternas tillåtelse spelats in, ett tillvägagångssätt som förordas av Lili Luo och Barbara M. Wildemuth i *Applications of social research methods to questions in information and library science* (2009, s. 236). Därefter har intervjuerna, som varierade i längd mellan cirka 30 minuter och en timme, transkriberats i sin helhet. Detta har lett till ett rikt material att bearbeta. Det analyserade och tolkade intervjumaterialet presenteras med hänsyn till uppsatsens forskningsfrågor, teori samt övriga urskiljbara mönster och teman. Jag vill emellertid understryka att jag inte haft för avsikt att göra några generaliseringar av framlagda resultat.

De strukturerade observationerna av folkbibliotekens skönlitterära exponering genomfördes med hjälp av ett enklare observationsschema, se bilaga 2. Ett sådant schema är enligt Bryman ett viktigt verktyg för att registrera omgivningen på ett systematiskt sätt som sedan kan sammanställas (2002, s. 176). Observationerna av folkbibliotekens exponering genomfördes i samband med intervjutillfällena och används för att skapa en bild av hur exponeringen *kan* se ut på folkbibliotek. Således syftar observationerna inte till att besvara uppsatsens forskningsfrågor eller att göra anspråk på generaliseringar av hur exponering ser ut på landets folkbibliotek i sin helhet. För tydlighetens skull presenteras resultaten av observationerna i ett separat kapitel innan analyserna av intervjuerna rapporteras.

5.4 Forskningsetik

Med hjälp av semistrukturerade intervjuer ställs som bekant bibliotekariers uppfattningar och ståndpunkter i centrum för denna uppsats. På grund av att exempelvis politiska uppfattningar eller intryck av konflikter på arbetsplatsen eventuellt skulle kunna uttolkas från intervjuer som dessa kan mitt empiriska material bedömas som känsligt. Således krävs ett klagörande avsnitt om de forskningsetiska principer som tagits ställning till i förevarande studie.

På inrådan av Trost (2010, s. 123) har etiska aspekter mycket noga övervägts i den empiriska datainsamlingen och i mina resultatredogörelser för att värna om respondenternas integritet. Den etiska rutinen om informerat samtycke som Repstad (2007, s. 90) och Trost (2010, s. 124f.) understryker vikten av i kvalitativa intervjuer har i så hög grad som möjligt beaktats. Bibliotekarierna som kontaktades för undersökningen informerades i förväg om intervjuens syfte och ämnesområde, såväl vid den första kontakten som vid själva intervjutillfället innan inspelningen sattes igång.

För att ta hänsyn till principen om konfidentialitet har respondenterna anonymiserats för läsaren på uppmaning av Trost (2010, s. 61). Namnen på respondenterna är fingerade och respondenternas arbetsplatser beskrivs endast i vida termer. Detaljerade personuppgifter som skulle kunna riskera att bibliotekariernas identiteter röjs för utomstående har uteslutits. Ytterligare en sådan etisk aspekt framträder i observationerna av folkbibliotekens exponering av skönlitteratur. För att inte riskera att en specifik exponeringstyp härleds till ett visst bibliotek eller en viss respondent nämns inte vilket bibliotek som använder en viss exponeringsform. Det som framkommer är enbart *att* exponeringstypen förekommer på de bibliotek som har observerats.

Även nyttjanderutinen har uppmärksammats vilken innebär att de uppgifter som samlas in om enskilda personer endast får användas för forskningsändamålet (Repstad 2007, s. 90). Denna rutin har tillmötesgått genom att respondenterna blivit införstådda med att insamlat intervjumaterial enbart kommer att användas av mig och således inte i andra syften utöver uppsatsarbetet.

Med dessa klagöranden om metod och forskningsetiska ställningstaganden är det nu dags att presentera bibliotekens observerade exponering och deltagande respondenter. Presentationerna ges i nästkommande avsnitt.

6 Presentation av exponering och respondenter

I följande kapitel presenteras de observerade folkbibliotekens exponering av skönlitteratur för att skapa en bakgrund till de resultat som framkommit ur intervjuerna. Observationerna blir även ett stöd i analysen och diskussionen av intervjumaterialet. Efter den presentationen introduceras uppsatsens åtta respondenter.

6.1 Folkbibliotekens exponering av skönlitteratur

Innan presentationen följer av de åtta folkbibliotekens observerade exponering av skönlitteratur vill jag understryka att observationerna utfördes vid ett tillfälle vardera. Därmed kan jag inte ge svar på hur exponeringarna skulle kunna ha sett ut om observationerna skett vid andra tillfällen.

En gemensam nämnare för samtliga observerade folkbibliotek var placeringen av exponerad litteratur i närheten av entrén, och då för det mesta per automatik i närheten av låne- och/eller informationsdisk. Litteraturen som exponerades här var för det mesta samlad under ett specifikt tema och innehöll vanligtvis en blandning av fack- och skönlitteratur. Nyinkommen litteratur, korttidslån och böcker som nyligen återlämnats var vanliga indelningar. I något fall fanns en exponeringshylla innanför entrén med blandad fack- och skönlitteratur där något mer specificerat tema ej framgick. Vanligt förekommande var även att facklitteratur med regional anknytning exponerades i entrén. När sådana specifika teman förekom gavs alltid en förklarande skylt på exponeringsmöblen ifråga. Skylten innehöll för det mesta enbart en informerande rubrik men i somliga fall förekom även bilder för att förtydliga gällande tema.

En annan exponering som samtliga observerade folkbibliotek uppvisade var exponering av skönlitteratur på de vanliga hyllorna på skönlitteraturavdelningen. Vissa böcker kunde stå för sig själva där utrymme fanns medan andra böcker kunde stå grupperade. Vissa bibliotek använde specialutformade hyllplan eller andra hjälpmedel så att böckerna kunde stå halvlutade bakåt. Böckerna kunde vara placerade både ovanpå och i hyllorna på varierande nivåer. Även på avdelningen för skönlitteratur kunde böckerna vara indelade i nyheter och nyinkommet. Ljudböcker exponerades på majoriteten av de observerade biblioteken genom att oftast ställas ovanpå hyllan.

I princip alla observerade bibliotek nyttjade gavelxponering på avdelningen för skönlitteratur, det vill säga att man på olika sätt exponerade skönlitteratur på hyllornas kortsidor. Den utplockade skönlitteraturen på gavlarna var i de flesta fall avhängig den skönlitteratur som hyllorna innehöll i övrigt. Några bibliotek tillhandahöll författarteman på hyllgavlarna med en förklarande skylt i anslutning till uppsättningen. Ett bibliotek hade ett författartema på en gavel av en skönlitteraturhylla där fack- och skönlitterära pappersböcker blandades tillsammans med andra medier.

Knappt hälften av biblioteken använde sig av slutna glasmontrar med säsongs- eller aktivitetsbetonade tematiseringar. Dessa stod vanligtvis i närheten av entrén och disken. Det vanligaste innehållet var facklitteratur, men någon glasmonter blandade även fack-, skön- och barnlitteratur. Glasmontrarna var den exponeringsmöbel som innehöll mest

rekvisita i form av exempelvis bilder och föremål med koppling till temat. I anslutning till glasmontrarna kunde exponeringsbord vara placerade med böcker inom samma tema som man kunde bläddra i och låna av. Ofta fanns en förtydligande skylt i dess anslutning med temat utskrivet, ibland tillsammans med ytterligare information om det aktuella innehållet.

Några bibliotek använde bokvagnar som exponeringshyllor där böckerna placerades med framsidan framåt. I övrigt uppvisade de observerade biblioteken tillsammans en uppsjö varianter på exponeringsmöbler. Olika typer av hyllor och bord med exponerad skönlitteratur fanns på biblioteken. Vissa hyllor var placerade längs väggarna eller var monterade på gavlarna av de vanliga bokhyllorna. Andra exponeringshyllor stod mitt på golvet. Vissa var flyttbara med hjul och vissa var snurrbara. Flera bibliotek exponerade skönlitteratur direkt vid fönstren. Ett bibliotek tillämpade digital teknik där bokomslag exponerades med hjälp av tv-skärmar i närheten av biblioteksentrén.

Den huvudsakliga rekvisitan i anslutning till exponeringarna av skönlitteratur utgjordes av textade skyltar där temat presenterades, ibland tillsammans med en text som ”Läs gärna”. I några fall hade de textade skyltarna även bilder på bokomslag, författare eller tecknade illustrationer för att tydliggöra temat. Ett bibliotek använde sig på en vägg av uppnålade tidningsurklipp med artiklar, recensioner och reportage som kunde relateras till den undergenre av skönlitteratur som exponerades där. Något enstaka bibliotek använde sig vid observationstillfället av exponeringar med skönlitteratur som biblioteket rekommenderade. Ett sådant tema förklarades då med en ”Biblioteket rekommenderar”-skylt.

6.2 Presentation av respondenter

Nedan presenteras de åtta respondenter som intervjuats för att besvara uppsatsens frågeställningar. Observera att samtliga namn är fingerade för att värna om bibliotekariernas integritet.

”Siv” har passerat 60 år och arbetar som bibliotekarie på ett stadsbibliotek. Hon är delaktig i ansvaret för inköp och övrig hantering av skönlitteratur såsom dess skyltning. Sivs främsta ansvarsområde inom skönlitteraturen är deckare, science fiction och serier. Hon är dessutom delaktig i ansvaret för bibliotekets uppsökande sociala verksamhet.

”Pia” är även hon över 60 år och arbetar som bibliotekarie på ett stadsbibliotek. I ”Pias” arbetsuppgifter ingår bland annat katalogisering, informationstjänst och hantering av fack- och skönlitteratur. Hon håller även i en bokcirkel på biblioteket.

”Gerd” är över 60 år och arbetar som bibliotekarie på huvudbiblioteket i en mindre kommun. ”Gerd” ansvarar för datorverksamhet och uppsökande social verksamhet. Hon ägnar även mycket tid åt informationstjänst. Tidskrifterna och vuxenlitteraturen, såväl fack- som skönlitteratur, ligger också på hennes ansvar.

”Anette” är i 35-årsåldern och arbetar som bibliotekarie på huvudbiblioteket i en mindre kommun. ”Anette” har det huvudsakliga ansvaret för skyltning, programverksamhet

samt sociala medier och nyare teknik. Hon är även delaktig i ansvaret för inköp av skönlitteratur för vuxna.

”Malin” är strax över 40 år och arbetar som bibliotekarie på folkbiblioteket i en mindre kommun. ”Malin” är webbansvarig, delaktigt ansvarig för bokcirkelsverksamhet och ansvarar även för inköp och övrig hantering av skönlitteratur.

”Kerstin” är även hon strax över 40 år och arbetar i en något större kommun än ”Anette”, ”Gerd” och ”Malin”. ”Kerstin” är dels bibliotekschef men har även sedvanligt bibliotekariearbete i sina förekommande sysslor på kommunens folkbibliotek.

”Lars” befinner sig i övre 30-årsåldern och arbetar som filialansvarig på en biblioteksfilial. I ”Lars” ansvar ingår bland annat inköp och skyltning av skönlitteratur som förekommande arbetsuppgifter.

Ytterligare en bibliotekarie som arbetar på biblioteksfilial är ”Eva”. Hon befinner sig i övre 40-årsåldern och är liksom respondenten ”Lars” ansvarig för en filial.

Hur dessa åtta respondenter förhåller sig till exponering av skönlitteratur och vilken litteraturförmedlande roll bibliotekarierna intar redovisas och analyseras i nästa avsnitt.

7 Resultat och analys

Nedan presenteras och analyseras de resultat som erhållits från respondentintervjuerna utifrån uppsatsens frågeställningar och teori samt övriga teman som framkommit. De tre forskningsfrågorna har tillägnats en klagörande rubrik vardera. Under dessa rubriker har analysen delats in i avsnitt enligt teorins tre förmedlingsbegrepp: *efterfrågestyrd förmedling*, *aktivt rekommenderande och upplysande förmedling* samt *i dialog*. Under respektive rubrik som belyser en forskningsfråga har sedan ytterligare ett underavsnitt förts in som relaterar till mer praktiska aspekter av exponeringsarbetet. Dessa aspekter har då inte kunnat härledas till något av de teoretiska begreppen och har därför tilldelats ett eget avsnitt kallat *praktiska förutsättningar och överväganden*.

7.1 Bibliotekariers urvalsmotiv vid exponering

I följande avsnitt ämnar jag redovisa och analysera resultatet av uppsatsens första frågeställning kring vilka motiv bibliotekarier ger uttryck för i urvalen av exponerad skönlitteratur. I dessa motiveringar har skilda ståndpunkter kunnat uttydas, såväl mellan respondenterna som hos den enskilde respondenten. En närmare redogörelse för hur dessa motiv kommer till uttryck görs nedan.

7.1.1 Efterfrågestyrd förmedling

Deckare, långserier, romantiska romaner och nyutkommen litteratur som får stort medialt utrymme är sammantaget den populäraste skönlitteraturen bland låntagarna enligt de intervjuade bibliotekarierna. Hur biblioteket ska ställa sig till dessa typer av skönlitteratur i exponeringen råder delade meningar om och ofta dras kopplingar till inköpsarbetet. På grund av att en stor del av litteraturen köps in på efterfrågan menar Gerd och Kerstin att det per automatik blir den efterfrågade litteraturen som exponeras i lokalen.

Vid observationerna av folkbibliotekens exponering framkom att samtliga observerade bibliotek skyltar med nyheter. Att denna litteratur tar stor plats ser många respondenter som en självklarhet. Nyinkommen skönlitteratur beskrivs som populär i och med dess nyhetsvärde och bidrar därför till en hög utlåningsfrekvens. Man använder detta exponeringsförfarande för att tillmötesgå låntagarnas intressen, vilket därigenom kan leda till att bibliotekets utlåningsstatistik gynnas. Att inta ett efterfrågestyrt förhållningssätt där låntagarens önskemål är det allra viktigaste i litteraturförmedlingen innebär därför att tonvikt samtidigt läggs på exponering som ett sätt att öka cirkulationen.

Malin belyser att vid tillfällen då biblioteket köper in ”en ny bok av Håkan Nesser så skyltar man ju liksom lite automatiskt med de tidigare”. Malin omtalar inte Nesser explicit som en efterfrågad författare, men om jag tillåter mig att tolka citatet som om detta var vad Malin avsåg skulle denna utsaga kunna placeras in under efterfrågestyrd förmedling. Att en ny bok av Nesser köps in och exponeras leder således till att biblioteket exponerar även tidigare böcker av samma skribent för att efterfrågan av

dessa böcker kan tänkas öka tillfälligt. Därigenom anpassar sig biblioteket efter låntagarnas efterfrågan i sin förmedling.

Observationerna av bibliotekens exponering visar att exponering av korttidslån är vanligt bland de observerade biblioteken. I likhet med respondenternas uttalanden om exponering av nyinkommen skönlitteratur uttrycker Malin även de exponerade korttidslånen ”som en tjänst åt låntagarna” genom att de ”ska fungera som en förkortare av reservationskön”. Hon menar vidare att ”snabblånen är väldigt bra marknadsföring och exponering för att få ut böckerna”. Malin belyser därigenom exponeringen av korttidslånen delvis som ett praktiskt förfaringssätt som minskar köbildningen av böcker. Därmed skulle uttalandena kunna härledas till det kommande avsnittet om praktiska förutsättningar och överväganden i exponeringsarbetet. Att jag placerar utsagan under efterfrågestyrd förmedling beror på att Malin med korttidslån avser exponerade böcker med lång reservationskö som därmed ofta lånas ut. Tack vare exponeringen av korttidslån får låntagarna större möjlighet att läsa den litteratur de efterfrågar. Genom att rätta sig efter låntagarnas smak och behov oavsett genre, författare eller verk närmar sig Malin det efterfrågestyrda förhållningssättet till exponering även i detta sammanhang.

Siv och Malin beskriver att biblioteken de arbetar på avsiktligt prövat att exponera utvalda genrer för att nå vissa svårnådda målgrupper. Siv uttrycker att man ibland ”tar fram lite sånt som man tror dom [avsedd användargrupp; min anm.] gillar”. Dessa försök kan jag tolka som experiment byggda på ett efterfrågestyrt förhållningssätt i och med att man utgår från antagelser om vad tilltänkt målgrupp i regel föredrar att läsa. Utifrån dessa berättelser går det dock inte att helt och hållet avgöra hur bibliotekarierna reflekterar kring kvalitet på den målgruppsanpassade litteraturen som exponeras. Måhända fanns en mer aktivt rekommenderade och upplysande förmedlingstanke bakom förfarandet än vad Sivs och Malins redogörelser gör sken av.

Tillvaratagandet av användarnas önskemål behöver dock inte alltid leda till att den allra populäraste och mest efterfrågade skönlitteraturen lyfts fram. Kerstin berättar om ett tillfälle då en användare skänkte en egenskriven diktsamling till biblioteket som denne låtit trycka upp själv. Biblioteket valde då att exponera boken bland övrig nyinkommen litteratur, vilket därigenom gjorde att ett lokalt och mindre författarskap lyftes fram. Hur bibliotekarierna resonerar kring bland annat de mindre kända författarnas utrymme i exponeringen av skönlitteratur redogörs för närmare under nästa avsnitt.

7.1.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling

Utifrån respondenternas berättelser om exponeringen av skönlitteratur på biblioteket åskådliggörs motiv för urvalen där bibliotekarierna själva fyller en framträdande funktion. Respondenterna reflekterar mer eller mindre över exponeringen som ett tillfälle för bibliotekspersonalen att synliggöra skönlitteratur som inte har lika stor efterfrågan som den allra populäraste.

En respondent som argumenterar för sina urval av exponerad litteratur som en aktivt rekommenderande och upplysande förmedling är Lars. Han uppger att han framförallt försöker exponera den skönlitteratur som får positiv kritik i BTJ-häftena, det vill säga i

de beställningslistor som bibliotekets medieinköp sker med hjälp av. Lars beklagar dock att de flesta låntagare inte tycks ta till sig den skönlitteratur som han gärna vill lyfta fram. I exponeringen av skönlitteratur menar Lars att han strävar efter att få sina låntagare att "låna det som är bra" även om det målet enligt honom inte uppnåtts på ett tillfredsställande sätt ännu. Enligt min tolkning uttrycker Lars därigenom en vilja att exponera skönlitteratur med hög kvalitet vilket kan sammanlänkas med den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen. BTJ-listan kan tolkas som ett verktyg som möjliggör för Lars att ha större kännedom om bokmarknaden än låntagarna. Hans önskan att utveckla låntagarnas läsning enligt den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen tycks vara något han arbetar vidare med.

En respondent som framför resonemang vars teoretiska tillhörighet i högre grad kan diskuteras är Anette som resonerar på följande sätt om urvalen vid exponering:

När det gäller att skylta i biblioteket och sådär tycker jag att det är viktigt att tänka på att man inte bara tar fram de här allra nyaste böckerna och de allra populäraste. Att man inte bara tar en bok som blir återlämnad och skyltar med den. För det är ju lätt att man kan göra det om det är något håll någonstans, utan att man faktiskt funderar lite och letar lite. Att man plockar fram böcker som kanske inte har hittat sina läsare än.

Ett liknande förhållningssätt står Siv för när hon uttrycker att några av målen hon har med exponeringen på biblioteket är att "gärna påverka folk i en viss riktning, alltså få in dem på nya vägar, bredda deras läsande". Citaten visar att Anette och Siv är kritiska till att enbart ägna sig åt efterfrågestyrd förmedling i exponeringen av litteratur. I uttalandena motsätter de sig dock inte den efterfrågestyrda förmedlingen fullständigt. På så sätt skulle citaten eventuellt kunna kopplas samman med det dialogiserande förhållningssättet till exponering som förmedlingsmetod. Att jag ändå lyfter upp citaten under den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen grundar sig på att dessa respondenter urskiljer en utvecklande och bildande funktion med skönlitteraturen de vill exponera. Till viss grad ser de även den yrkesverksamma bibliotekarien som bättre orienterad i bokmarknaden eftersom bibliotekarien har kapaciteten att uppmärksamma skönlitteratur som ännu är låntagaren obekant. Dessutom överensstämmer respondenternas resonemang om att utmana låntagarnas läsvanor med den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen.

Samtliga respondenter är av den uppfattningen att personalens läsvanor påverkar vilken skönlitteratur som exponeras på biblioteket. Flera respondenter uppger att de försöker exponera böcker som de själva har läst och tycker om. Några respondenter framhåller de positiva sidorna av att biblioteket de arbetar på från och till genom olika exponeringstekniker lyfter fram skönlitteratur som bibliotekspersonalen själva rekommenderar. Sett till respondenternas berättelser tycks låntagarna uppskatta att exponeringen blir personlig. Det utesluter dock inte att personalen kan skylta med högaktuella böcker som redan vunnit stor uppmärksamhet bland låntagarna.

Dessa uppfattningar består visserligen av aktivt rekommenderande och upplysande förmedling i den meningen att urvalet av exponerad litteratur styrs av bibliotekarierna. Genom exponeringen vill bibliotekarierna sedan påverka låntagarnas läsupplevelser. Om denna typ av aktivt rekommenderade förmedling är densamma som Karner Smidt beskriver kan dock diskuteras. Karner Smidts beskrivning av detta förhållningssätt

bygger på den gamla folkbildningstanken som presenteras i avsnitt 2 om förmedlingens och exponeringens utveckling. Betydelsen av bibliotekariens personliga smak uttrycks egentligen inte i hennes teori. Att koppla den bibliotekaristyrda exponeringen till det aktivt förmedlande förhållningssättet problematiseras dessutom av att respondenterna i flera fall uppger att de läser och tycker om skönlitteratur som är mycket efterfrågad av låntagarna.

Mer om hur låntagarnas efterfrågan och bibliotekets aktivt rekommenderande och upplysande förmedling smälter samman och inte nödvändigtvis behöver utesluta varandra följer under nästa avsnitt.

7.1.3 I dialog

Vid intervjuerna blev det tydligt att det efterfrågestyrda och det aktivt rekommenderade och upplysande förhållningssättet till exponering av skönlitteratur inte behöver utesluta varandra. Redogörelserna i föregående avsnitt påvisar hur en och samma respondents utsagor kan falla in under bägge förhållningssätt. I följande avsnitt analyseras hur respondenterna i ett och samma uttalande kan kombinera de två förhållningssätten.

I princip alla respondenter påpekar att biblioteken de arbetar på exponerar såväl nya och populära som mer förbisedda böcker och att denna kombination är önskvärd. Gerd uttrycker att ”det blir nya böcker som åker upp och så försöker vi ibland skylta upp med något udda som man hittar. Man har ju alltid några darlings som man vill att någon annan ska hitta”. Pia hävdar på liknande sätt att biblioteket bör skylta med både ”ny” och ”äldre” skönlitteratur för att visa vad som finns från bägge områden och därigenom ge låntagaren nya idéer och tankar. Enligt min tolkning uppfattar Gerd och Pia därmed att bibliotekspersonalens smak skiljer sig från låntagarnas. Genom sina förespråkanden av att kombinera de olika typerna av skönlitteratur uppstår ett dialogiserande förhållningssätt mellan den efterfrågestyrda förmedlingen och den aktivt rekommenderande förmedlingen. Anette är inne på liknande spår som Gerd och Pia men drar idéerna ett steg längre när hon reflekterar på följande sätt:

Att man kanske kopplar lite oväntad litteratur med sådan litteratur de [låntagarna; min anm.] kanske redan har läst eller hört talas om och sådär. Så att man kan få igång någon sorts tankekedja.

En möjlig tolkning av denna idé är att den kända litteraturen blir ett redskap för att locka låntagarna till den mindre kända litteraturen. Förhållningssättet skulle på så sätt kunna tolkas som upplysande. Att jag ändå placerar yttrandet under det dialogiserande förhållningssättet beror på att Anette uttrycker att den kända och mindre kända litteraturen kan ta hjälp av varandra för att finna sina läsare. Ingen av dessa litteraturtyper uppfattas som bättre utan snarare som komplement till varandra.

När respondenterna talar om att exponera i teman framträder ofta ett dialogiserande förhållningssätt till litteraturförmedling. Siv tydliggör detta när hon uppger att biblioteket kan exponera i teman av flera skäl. Ett av skälen är att tillmötesgå låntagares intressen genom att förslagsvis exponera författarskap som upplevs populära bland dem. Ett annat skäl är att exponera skönlitteratur som låntagarna kanske inte skulle ha uppmärksammat på egen hand. Flera respondenter belyser även hur biblioteket kan

exponera tematiskt för att lyfta fram bibliotekets förmåga till omvärldsbevakning. Anette och Siv exemplifierar med teman för litteraturpriser, biblioteksrelaterade evenemang, speciella kalenderdagar samt övriga regionala, nationella och globala händelser. Således kan tematiseringarna få låntagarna att upptäcka både den mer bortglömda litteraturen och litteraturen som de redan är bekanta med. Därigenom vill jag påstå att en kombination av den efterfrågestyrda förmedlingen och den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen åskådliggörs i respondenternas diskussioner om tematisk exponering.

Slutligen kommer en intressant iakttagelse från bibliotekarien Anette som menar att hennes egna läsvanor till viss del påverkas av vilken skönlitteratur som biblioteksbesökarna lånar. Därigenom åskådliggör hon en ömsesidig påverkan där det till slut kan bli svårt att urskilja vem som har påverkat vem i valen av skönlitteratur.

7.1.4 Praktiska förutsättningar och överväganden

Förutom de urvalsprinciper som redogjorts för ovan har även andra mer praktiska förutsättningar för urvalen av exponerad skönlitteratur åskådliggjorts under intervjuerna. Dessa uttalanden är mer komplicerade att dela in enligt uppsatsens tre teoretiska förhållningssätt till litteraturförmedling.

De flesta respondenter framhåller vikten av att variera och byta ut den skönlitteratur som exponeras. Medan Anette därför anser att bokutställningar gärna får flyttas omkring i bibliotekslokalen trycker Siv och Pia särskilt på att exponeringshyllorna bör befinna sig på ungefär samma ställe hela tiden för att undvika onödig förvirring hos låntagare och bibliotekspersonal. Några respondenter meddelar att de gärna blandar skönlitteratur med facklitteratur i exponeringen och även kombinerar olika medietyper. På så sätt menar de att människor med olika behov lockas till exponeringsutrymmena. Användarna kan dessutom få större chans att bredda och fördjupa sitt intresse med hjälp av varierade litteratur- och medietyper i exponeringen.

Respondenterna anser överlag att exponeringen av skönlitteratur bör se intresseväckande ut. Många respondenter tar på eget initiativ upp gallringens betydelse för urvalen av exponerad litteratur. De menar att gallringen på ett effektivt sätt frigör möjliga exponeringsutrymmen och att biblioteket därav kan exponera litteratur i större omfattning. Majoriteten av de intervjuade bibliotekarierna anser även att det har stor betydelse att bokomslaget ser nytt och fräscht ut, oavsett innehåll. Malin nämner att ljudböcker är särskilt svåra att exponera på ett inbjudande sätt på grund av förpackningens utformning. Beträffande bokomslagen menar dock Pia att personalen i vissa fall kan uppskatta ett nytt omslag mer än låntagarna. Pia berättar att hon på biblioteket träffat ungdomar som funnit de gamla enfärgade biblioteksbanden med gulnande blad vara intressanta att få ta del av ur en estetisk synvinkel, vilket förvånar henne.

I dessa praktiska överväganden som nu tagits upp ges vissa antydningar om att exponeringen på vissa plan skiljer sig från andra förmedlingsmetoder. En närmare beskrivning av hur de intervjuade bibliotekarierna resonerar kring exponering i jämförelse med andra förmedlingsmetoder redogörs för under nästa rubrik.

7.2 Exponering i relation till andra förmedlingsmetoder

I detta avsnitt presenteras de resultat och den analys som kretsar kring uppsatsens andra frågeställning. Denna frågeställning rör som bekant de intervjuade bibliotekariernas uppfattningar om exponeringens relation till andra förmedlingsmetoder.

Exponering av skönlitteratur är en förmedlingsform som samtliga respondenters arbetsplatser uppvisar. I vilken utsträckning andra förmedlingsmetoder äger rum på biblioteken varierar dock i hög grad. Genom att analysera det insamlade intervjumaterialet står det snart klart att respondenterna har betydligt lättare att se skillnader än likheter mellan exponering och annan förmedling. Trots det menar Eva att all litteraturförmedling handlar om att lyfta fram och uppmärksamma litteratur. Gerd hoppas att exponeringen liksom andra förmedlingsstrategier lockar till läsning.

7.2.1 Efterfrågestyrd förmedling

Som vi har sett i avsnittet som behandlar respondenternas motiveringar för urvalen av exponerad skönlitteratur framhålls det efterfrågestyrda synsättet och den aktivt rekommenderande och upplysande hållningen på ett relativt jämfördelat sätt. När respondenterna får frågor där de ombeds sätta exponeringen i relation till andra förmedlingsmetoder blir istället den efterfrågestyrda förmedlingssynen påtagligare.

En stor del av respondenterna nämner att exponeringens möjligheter att påverka bibliotekets utlåning skiljer exponering från andra förmedlingsmetoder. Eftersom den exponerade boken finns fysiskt tillgänglig på biblioteket är det enkelt för biblioteksbesökaren att läsa och låna den. I andra förmedlingsmetoder är bokens omedelbara tillgänglighet på biblioteket däremot ingen självklarhet. Gerd uttrycker att exponeringen således är en ”kostnadseffektiv” förmedlingsmetod. Hon menar även att exponeringen kan lyfta fram betydligt fler böcker än vad som är möjligt genom annan förmedling och som vi sett i avsnitt 7.1.1 kan exponering av den redan efterfrågade skönlitteraturen uppfattas som ett effektivt sätt att öka bibliotekets cirkulation. Här vill jag dock lägga in en brasklapp på grund av att argumentet om ökad cirkulation inte alls behöver leda till en helt och hållet efterfrågestyrd förmedling. I intervjuundersökningen framkommer det nämligen att respondenterna även kan se möjlighet att påverka utlåningen av smalare skönlitteratur genom exponering.

Att bokomslaget spelar en särskilt betydande roll i exponering som förmedlingsmetod kan även det härledas till det efterfrågestyrda förhållningssättet. Ett intetsägande omslag kan enligt Kerstin utgöra ett hinder för att exponera boken:

Det kan ju vara en bok som är jättebra men har ett tråkigt omslag, då kanske man inte väljer att sätta upp den ändå ... För att man väljer dem som ser trevliga ut eller spännande ut eller snygga ut. Men har man en gammal bok i ett sådant här gammalt biblioteksband som är bara rött eller blått till exempel, en sådan ställer du ju inte upp och skyltar med.

Här belyser Kerstin hur bokomslaget kan orsaka att man undviker att exponera en bok trots att berättelsen uppfattas som värd att förmedlas. Då kan det istället vara lättare till hands att exponera en bok som har ett nytt och intresseväckande omslag. Utifrån min

tolkning finns därmed en stark koppling mellan att exponera en bok med tilltalande omslag och att exponera en nyligen inköpt bok eftersom dessa egenskaper ofta är beroende av varandra. Fokus på omslaget i exponeringen kan således leda till att förmedlingen blir efterfrågestyrd eftersom böckerna med mest tilltalande omslag ofta är de nyaste och populäraste.

Flera respondenter jämför exponering av skönlitteratur med bokprat och menar att bokprat kräver betydligt mer förberedelser än exponering av skönlitteratur. Detta skulle kunna tolkas som ett praktiskt övervägande. En alternativ tolkning som jag dock är beredd att göra utifrån ovanstående konstaterande är att man i ett bokprat aktivt förbereder rekommendationer och upplyser om litteratur. Att exponeringen uppfattas vara mindre tidskrävande än andra förmedlingsmetoder skulle eventuellt kunna leda till att man går på rutin och således exponerar skönlitteratur som är direkt hämtad från hyllan med återlämnat material. Det är på så sätt tänkbart att efterfrågestyrd förmedling kan vara vanligare vid exponering än vid bokprat.

7.2.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling

Det står härmed klart att det efterfrågestyrda förhållningssättet till exponering som förmedlingsmetod i stor utsträckning låter sig uppenbaras när respondenterna jämför denna metod med andra förmedlingsstrategier. Trots detta förekommer ändå argument som tyder på att exponering som förmedlingsform tillåter bibliotekarierna att i högre utsträckning aktivt rekommendera och upplysa låntagarna om skönlitteratur.

Något som uppenbaras under föregående rubrik är att exponeringen betraktas som en mer efterfrågestyrd förmedlingsmetod i relation till just bokpratet. När respondenterna däremot talar om att samtala om böcker med låntagarna där dialogen mellan inblandade aktörer blir påtagligare märks dock en helt annan inställning. Bland annat Siv belyser hur hon i ett boksamtal måste anpassa sig till låntagaren för att få igång en dialog. Siv påstår vidare att hon inte kan ge utlopp för sin personliga litteratursmak på samma sätt i ett samtal som i exponeringen när hon säger att ”i exponering utgår jag från mig själv, i samtalet samverkar jag med låntagaren”. Vid jämförelser mellan de dagliga boksamtalen och exponering närmar sig exponeringen därför snarare den aktivt rekommenderande förmedlingsformen. Återigen vill jag dock understryka att den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen enligt Karner Smidts teori egentligen inte berör problematiken kring bibliotekariers personliga smak.

Kerstin anser att böckers innehåll utgör kärnan i all litteraturförmedling. På grund av att omslaget spelar en sådan stor roll i exponeringen som förmedlingsmetod menar hon att det kan vara svårt att förmedla själva berättelsen genom exponering. Hon ser det som en utmaning att arbeta vidare med den problematiken och räknar upp flera möjliga sätt att utveckla exponeringen i den riktningen. Hos Kerstin uttyds därmed en vilja att utveckla exponeringsteknikerna från fokus på yta till fokus på innehåll. Genom att dra detta resonemang till sin spets siktar Kerstin därmed på att även genom exponeringen så småningom aktivt kunna rekommendera och upplysa sina låntagare om skönlitteratur. En utförligare analys av respondenternas syn på exponeringens framtida utveckling följer under avsnitt 7.3.

7.2.3 I dialog

När respondenterna reflekterar över exponeringens förutsättningar i jämförelse med andra förmedlingsmetoder framhålls ofta exponeringens potential att synliggöra biblioteksbeståndet bredd – alltifrån det mest efterfrågade till det allra smalaste. Härigenom uppenbaras det dialogiserande förhållningssättet till exponering, vilket också kan särskilja exponeringen från andra förmedlingsformer.

Exponeringen kan bidra till att skapa en positiv känsla för biblioteket omedelbart när låntagaren stiger in i lokalen. Den uppfattningen har Anette som med det konstaterandet trycker på att en sådan positiv känsla skapas genom att både den populära och den mer udda skönlitteraturen lyfts fram i exponeringen. På så sätt menar Anette att bibliotekspersonalens breda skönlitterära kompetens och förmedlande ambition synliggörs.

I följande uttalande tydliggör Lars den största skillnaden han kan se mellan exponering och samtal med låntagarna om skönlitteratur:

Om man skyltar så blir det väl en envägskommunikation. Om man pratar så blir det ju en tvåvägskommunikation. Och då kan man väl kanske ta emot lite mer synpunkter också. Så det är väl bättre att vara mer aktiv och försöka på det sättet, skulle jag nog säga.

Här är Lars positivt inställd till samtals möjligheter att få till stånd en dialog mellan personal och låntagare. Kort därefter menar han dock att exponeringens fördel är att låntagarna ”ska stimuleras till att hitta bra litteratur och kanske litteratur som är lite mer annorlunda”. Utifrån min tolkning ser Lars därmed en vinst i att kombinera den efterfrågestyrda förmedlingen med den mer aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen på biblioteket. Medan personalen ska beakta låntagarens smak i ett samtal kan Lars i sin exponering ägna sig åt att lyfta fram litteratur som han anser är ”bra” och ”annorlunda”. Det faktum att Lars ser den möjligheten i exponeringen skulle kunna ha placerat hans uttalande under det aktivt rekommenderade förhållningssättet. Han uttrycker dock en sådan positiv inställning till samtals möjligheter till dialog att hans utsagor passar att läggas under det dialogiserande förhållningssättet till förmedling.

Förutom diskussionerna om hur exponeringen skiljer sig från andra förmedlingsmetoder i relation till uppsatsens applicerade teori uppenbaras även förutsättningar av mer praktisk karaktär. Dessa ges en kort redogörelse i texten som följer.

7.2.4 Praktiska förutsättningar och överväganden

Med enstaka undantag anser de intervjuade respondenterna att exponeringen har låg prioritet på biblioteket i jämförelse med andra arbetsuppgifter. Orsakerna är framförallt brist på tids- och personalresurser. Vidare framhåller flera respondenter att en välfungerande exponering kräver goda möbleringsförutsättningar. Övriga förmedlingsmetoder på biblioteket är inte beroende av sådan materiell utrustning på samma sätt, menar de.

Hur exponeringen prioriteras bland bibliotekets övriga litteraturförmedlande metoder har respondenterna delade uppfattningar om. Bibliotekarier på flera mindre bibliotek menar att exponeringen kan klassas som en prioriterad förmedlingsmetod då andra förmedlingsmetoder sker i mer begränsad omfattning. Siv som är verksam på ett större bibliotek menar dock att exponeringen mer eller mindre sker på rutin och att den därav inte skulle ha särskilt hög prioritet på hennes arbetsplats. Flera respondenter belyser att det många gånger är ”bokuppsättare” eller ”assistenter” som rör sig ute bland hyllorna och organiserar den exponerade litteraturen. Flera av de intervjuade bibliotekarierna på de mindre biblioteken menar även de att exponeringen sker på rutin, men att exponeringen ändå prioriteras i förhållande till annan förmedling.

En fördel med exponering framför annan förmedling är enligt flera respondenter att denna metod kräver förhållandevis sparsamt med arbetsinsatser från personalen. Anette som däremot har bibliotekets skyltning av litteratur på sitt ansvar menar att exponeringen har relativt hög prioritet på hennes arbetsplats tack vare hennes ansvarsroll. Hon menar att verksamheten kan kräva en hel del förberedelser för att den ska bli så lyckad som möjligt.

Dessa ord avrundar analysen av uppsatsens andra frågeställning. I nedanstående kapitel följer resultat och analys av studiens tredje och sista forskningsfråga.

7.3 Den skönlitterära exponeringens framtid

I detta avsnitt redovisas och analyseras de resultat som framkommit utifrån uppsatsens tredje frågeställning. Denna avslutande forskningsfråga kretsar kring de intervjuade bibliotekariernas syn på utvecklingen av den skönlitterära exponeringen i framtiden.

Det var mer vanligt än ovanligt att respondenterna såväl före som under intervju tillfället underströk att bibliotekets exponering av skönlitteratur inte var någon särskilt genomarbetad verksamhet. Trots sådana tillkännagivanden blev det snart tydligt att det florerade en hel del kreativa idéer på hur exponeringen skulle kunna utvecklas. Hur dessa idéer kunde ta sig uttryck och hur respondenterna resonerade om exponeringens framtid i övrigt presenteras i de följande fyra underavsnitten.

7.3.1 Efterfrågestyrd förmedling

När respondenterna talar om bibliotekets exponering av skönlitteratur i framtiden kan en önskan skönjas hos många av de intervjuade bibliotekarierna att låta användarna få större inflytande över exponeringen. Framförallt urskiljs detta synsätt i respondenternas resonemang om bibliotekswebbens utveckling där man hoppas och tror på en ökad interaktivitet. Även vid diskussioner om exponeringens utveckling i bibliotekslokalen finns idéer som pekar i en efterfrågestyrd riktning.

Respondenten Malin förklarar att personalen på hennes bibliotek har diskuterat om att instifta en form av anslagstavla i bibliotekslokalen där låntagarna själva kan sätta upp sina boktips. Hon är dock osäker på om låntagarna skulle våga anta en sådan förmedlarroll. Att Malin tar upp fördelen med att litteraturförmedlingen anpassas efter

låntagarnas smak gör att jag placerar hennes beskrivning av detta tillvägagångssätt under efterfrågestyrd förmedling. Genom att sätta upp boktips på en anslagstavla skulle visserligen inte böckernas framsidor exponeras i någon större utsträckning, vilket enligt Malin är en av grundtankarna med bibliotekens aktivitet på nätet.

Flera respondenter återkommer till bibliotekets aktiviteter på webben där man har kommit olika långt i utvecklingen för att kunna exponera litteratur. I samband med uttalandena om exponeringens utveckling på webben drar respondenterna paralleller till betydelsen av ökad interaktivitet i bibliotekens virtuella kanaler. Att låntagarna själva kan exponera skönlitteratur och ge såväl bibliotekspersonal som andra låntagare boktips uppfattas för det mesta som positivt av de intervjuade bibliotekarierna. Följaktligen uppenbaras en avslappnad inställning till efterfrågestyrd förmedling när respondenterna betraktar exponering av skönlitteratur utifrån detta utvecklingsperspektiv.

Några av de intervjuade bibliotekarierna talar om att biblioteket de arbetar på inom en snar framtid ska starta facebookside. Där är tanken att bland annat kunna exponera skönlitteratur. Dessa respondenter belyser det sociala mediets funktion att kunna kommunicera med låntagarna så att även de kan tipsa om litteratur. En av bibliotekarierna beskriver därför facebooksidan på följande sätt:

Inte som information främst utan att det ska vara kommunikation. Jag hoppas ju att vi ska kunna kommunicera med våra låntagare och att de kanske kan tipsa om böcker också. Så att man får något sorts utbyte.

Den citerade respondenten anar dock att låntagarna kan vara mer benägna att samtala och komma med boktips på webben än på det fysiska biblioteket. Resonemangen kring den ökade kommunikationen på bibliotekswebben går sedan även att härleda till det dialogiserande förhållningssättet som följer under avsnitt 7.3.3. Den betonade kommunikationen behöver nämligen inte utesluta att bibliotekspersonalen fortfarande fyller en viktig funktion i att aktivt rekommendera och upplysa om skönlitteratur.

7.3.2 Aktivt rekommenderande och upplysande förmedling

I respondenternas reflektioner kring utvecklingen av den skönlitterära exponeringen i det fysiska biblioteket får istället den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen ett större genomslag.

Kerstin understryker att bibliotekets exponering till stor del består av nyinkommen litteratur. Hon hoppas på en förändring av detta likriktade urval och att ”man försöker bli lite mer medveten om detta”. Hennes förhoppning om de exponerade böckerna är att personalen i framtiden ”inte bara smäcker upp de nya och de populära” utan att man även försöker exponera den smalare skönlitteraturen. Enligt Kerstin kan detta ske antingen genom att personalen exponerar mer litteratur som de själva tycker om eller att de exponerar litteratur som fått goda recensioner. Den senare urvalsgrunden av de två uppräknade är kanske den som främst bör förknippas med aktivt rekommenderande och upplysande förmedling. Detta eftersom konsultation av recensioner kan uppfattas bidra till en mer relevant bedömning av vad som är kvalitativ skönlitteratur och inte.

De intervjuade bibliotekarierna funderar även över olika tillvägagångssätt där personalen kan skjuta in med personliga läspreferenser i exponeringen. På biblioteket där Anette arbetar planerar man att inom en snar framtid skylta med litteratur som personalen tipsar om med skyltade omdömen i anslutning. Kerstin lägger fram liknande förslag som ännu befinner sig på idéstadiet. Vid en första anblick kan sådana tillvägagångssätt uppfattas som aktivt rekommenderande enligt uppsatsens teori. Än en gång vill jag dock understryka att den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen egentligen inte ska handla om bibliotekariers personliga smak utan snarare om att förmedla alternativ. I uppsatsens metod- och teoridiskussion återkommer jag till problematiken kring innebörden av detta begrepp och ger förslag på lösningar.

Beträffande bibliotekets exponering av skönlitteratur på hemsidor och i sociala medier menar Anette att hon i likhet med den fysiska exponeringen vill lyfta fram de mindre kända böckerna även i sådana kanaler. En annan respondent, Pia, ser en uppenbar risk med exponeringen på webben. Hon är orolig att den äldre och mindre kända skönlitteraturen kommer att få en alltför undanskymd roll på bibliotekets webbplats till förmån för den allra mest medialt erkända skönlitteraturen. Pia hoppas att biblioteket undviker att hamna i den fällan och intar därigenom ett synnerligen aktivt rekommenderade och upplysande förhållningssätt i relation till exponeringens utveckling.

7.3.3 I dialog

Då framtiden givetvis inte är helt oproblematisk att sia om vacklar respondenterna ofta mellan ett efterfrågestyrt förhållningssätt och ett aktivt rekommenderande och upplysande förhållningssätt i sina gissningar och förhoppningar om framtidens exponering.

Biblioteket ska synliggöra den kvalificerade skönlitteraturen av god kvalitet samtidigt som inte den enklare underhållningslitteraturen får glömmas bort. Det menar Pia som därigenom förespråkar en kombination av upplysande förmedling och efterfrågestyrd förmedling. I tillägg belyser Pia att litteraturen utvecklas. Nya genrer uppstår kontinuerligt och då ska biblioteken kunna lyfta fram även den litteraturen.

Respondenten Eva tror att bibliotekspersonalen till största del kommer att styra urvalen av den exponerade skönlitteraturen även i framtiden. Samtidigt reflekterar hon över en metod där låntagarna skulle tillåtas exponera sina boktips i bibliotekslokalen. I Evas reflektioner anas således ett dialogiserande förhållningssätt i hennes önskan om att exponeringen styrs av både bibliotekspersonal och låntagare i framtiden.

Eva har även idéer på att konstruera utställningar på biblioteket runt olika böcker och teman med hjälp av allehanda estetiska uttryck. Eva vill arbeta med ett helhetstänkande kring exponering och uttrycker en vilja att ”bygga upp rum där man kan skapa känslor och som har böcker i anknytning”. En annan idé är att exponera skönlitteratur med hjälp av boktipsfilmer där olika skönlitterära verk skulle kunna presenteras för biblioteksbesökaren på digitala skärmar. Genom dessa idéer om såväl bokutställningar som boktipsfilmer behöver det efterfrågestyrda och det aktivt rekommenderande och upplysande förhållningssättet inte utesluta varandra. Eva belyser att hon gärna skulle

utgå ifrån sig själv vid dylika exponeringsförfaranden men hon utestänger inte uttryckligen möjligheten för användarna att delta i valen av skönlitteratur.

Beträffande bibliotekens exponering av skönlitteratur på webben förespråkar flertalet respondenter att personalens lästips med fördel kan kombineras med låntagarnas. De menar att interaktiviteten inbjuder båda parter att vara delaktiga i exponeringen på nätet, varpå ett dialogiserande förhållningssätt kan skönjas även i diskussionerna om virtuell exponering.

7.3.4 Praktiska förutsättningar och överväganden

Förutom de intervjusvar som kan kopplas direkt till uppsatsens teoretiska utgångspunkter belyser användarna en rad praktiska förutsättningar och överväganden inför framtidens exponering. En presentation av dessa ges nedan.

Vissa respondenter har en övertygelse om att exponeringen av skönlitteratur kommer att få en alltmer framskjutande roll. Några respondenter menar att en utmaning blir att begränsa exponeringen för att undvika förvirring hos människorna som möts av den. Eva tror att exponeringens plats på biblioteken kommer att bli så naturlig att exponeringsutrymmen tas med i ritningen av nya bibliotek redan från början. Flera respondenter tror att man kommer se en ökning av bibliotekens konsultation av till exempel bokhandeln för att utveckla sin exponering. Flera respondenter menar även att de inspireras av hur andra bibliotek gått till väga i sin exponering. En respondent belyser hur hennes kollegor gjort studiebesök till ett bibliotek i Hallandsregionen för att inspireras av deras exponeringstekniker. Det fåtalet respondenter som inte tror att exponeringen på deras bibliotek kommer att genomgå någon nämnvärd utveckling under de närmaste åren menar att bibliotekslokalen inte har det utrymme och de hylltyper som krävs för att kunna förbättra exponeringen på önskat sätt.

Gerd belyser att facklitteraturen får större exponeringsutrymme på hennes bibliotek än skönlitteraturen får. Kerstin är inne på liknande spår och menar att biblioteket skulle kunna förbättra exponeringen av just skönlitteratur i framtiden. Kerstin spekulerar i om tematisk exponering av facklitteratur på ett sätt kan vara enklare då den typen av litteratur har tydligare ämnesområden. Att exponera skönlitteratur efter tema kräver ett större tankearbete, menar hon.

Malin påstår att bibliotekspersonalen ofta pratar om exponeringen och kommer med idéer på hur den kan utvecklas. Hon uppskattar dock att knappt hälften av dessa idéer förverkligas. Vidare hävdar denna respondent att det är mycket mer tal om exponering och skyltning i biblioteksvärlden idag än vad det var för tio år sedan. Flera respondenter, som har olika åsikter om hur deras bibliotek lyckats med exponeringen, anser att de fortfarande är på väg och att de bara kan bli bättre på att skylta med skönlitteratur. Exponeringen betraktas som ett arbete som aldrig någonsin blir klart.

Härmed avslutas uppsatsens resultatredovisning och analys för att i nästa avsnitt diskuteras i förhållande till tidigare forskning och litteratur.

8 Diskussion och slutsatser

I följande kapitel för jag en diskussion kring och drar slutsatser av studiens resultat och analys i relation till tidigare forskning och litteratur. Därefter följer en diskussion om undersökningens teori och metod. Förslag ges sedan till vidare forskning.

Avslutningsvis formulerar jag några sammanfattande slutord kring min undersökning.

8.1 Bibliotekariers urvalsmotiv vid exponering

En mängd olika motiv till urvalen av exponerad skönlitteratur utkristalliserar sig hos de intervjuade bibliotekarierna i min undersökning. Genom att direkt kasta oss in i diskussionerna och slutsatserna av uppsatsens första frågeställning kan vi se att samtliga motiv i det påföljande stycket överensstämmer med Borgwardts (1970, s. 11-21) syften till exponering, se avsnitt 3.2.

Enligt respondenterna kan exponeringen uppmärksamma låntagarna på att biblioteket tillmötesgår deras skönlitterära smak. Respondenterna menar att man främst tillvarar låntagarnas intressen genom att exponera nyinkommen skönlitteratur och skönlitteratur som fått stort medialt genomslag. Att exponera dessa böcker har ofta störst chans att påverka bibliotekets cirkulation vilket på så sätt också vägs in urvalen av exponerad litteratur. Med hjälp av exponeringsurvalen kan biblioteket försöka nå mer svårnådda grupper och även visa upp sin förmåga till god omvärldsbevakning. Respondenter menar dessutom att exponeringen av skönlitteratur kan locka till läsning av facklitteratur och vice versa. Därigenom kan exponeringen bidra till att låntagaren breddar eller fördjupar ett intresse. Detta kan även ske genom att olika medietyper blandas.

När vi nu lämnar jämförelserna med Borgwardts (1970) exponeringssyften vill jag diskutera det faktum att majoriteten av uppsatsens respondenter anser att bokomslaget och skönlitteraturens popularitet påverkar urvalet i exponeringen. Detta är en slutsats som även dras av Andersson och Rindälv (2005, s. 72). Vidare ser flera respondenter i min undersökning möjlighet att i exponeringen bredda, utveckla och utmana låntagarnas läsvanor genom att synliggöra skönlitteratur som upplevs förbisedd, udda eller bortglömd. Även detta resultat påminner om Andersson och Rindälvs magisteruppsats på grund av att en övervägande andel av deras respondenter ansåg sig vara kvalificerade att avgöra vilken läsning som passar låntagaren (2005, s. 72). I min studie förordar visserligen en stor del av respondenterna att exponering av populär och smalare skönlitteratur kombineras. Respondenterna ser även positivt på att exponera böcker som bibliotekspersonalen vill rekommendera. Genom dessa tillvägagångssätt har man för avsikt att påvisa beståndets bredd och likaså locka låntagarna att gå utanför sina fasta läsvanor.

När Jofrid Karner Smidt berör prioriteringen av skönlitterär förmedling i förhållande till facklitterär menar hon att skönlitteraturen har en stark position (2002, s. 127). I min undersökning har det däremot visat sig att facklitteraturen ibland prioriteras mer i exponeringen tack vare dess tydligare ämnesområden som kan uppfattas lättare att skylta utifrån. För att exponeringen sedan ska se inbjudande ut understryker många

respondenter betydelsen av gallring. På så sätt följer man Höglund och Klingbergs (2001, s. 72) gallringsrekommendationer för att förbättra bibliotekets exponeringsmöjligheter.

Utifrån alla dessa motiv för urvalen av exponerad litteratur styrks flera av de teser som förs fram i uppsatsens problemformulering. Förvisso är ökad utlåning ett motiv som återkommer i intervjuerna men bland respondenternas bevekelsegrunder urskiljs även målsättningar där litteraturfrämjande är vanligt förekommande. Jag vill därför påstå att de intervjuade bibliotekarierna i högre grad betraktar boken som ett verk än som en vara. För att sedan återkoppla till uppsatsen teoretiska begrepp har respondenterna en benägenhet att motivera urvalen av exponerad skönlitteratur utifrån flera synsätt. Ofta anser de att urvalen bör styras av både kvalitet, bibliotekspersonalens läsvanor och låntagarnas efterfrågan. Till följd därav blir det dialogiserande förhållningssättet påtagligt i relation till uppsatsens första frågeställning.

8.2 Exponering i relation till andra förmedlingsmetoder

Beträffande undersökningens andra frågeställning anser många av de intervjuade bibliotekarierna att exponeringens potential att påverka bibliotekets utlån skiljer sig från andra förmedlingsmetoder. Detta konstateras även genom Frederiksen och Gustavssons användarundersökning där användarna själva menar att de påverkas att låna den litteratur som exponeras (2007, s. 50). I förhållande till annan litteraturförmedling anser dessutom majoriteten av respondenterna i min undersökning att bokomslaget spelar en mer central roll vid exponering. Dessa resultat tyder på att cirkulationsexperiment i stil med Goldhors (1972; 1981), Bakers (1986b) och Roys (1993) omfattande studier fyller ett visst syfte, något jag uttrycker viss skepsis mot i uppsatsens problemformulering.

Bland de intervjuade bibliotekarierna figurerar en uppfattning om att exponeringen bidrar till att synliggöra biblioteksbeståndet spännvidd och bibliotekspersonalens breda skönlitterära kompetens. Exponeringen uppfattas därmed bidra mer än andra förmedlingsmetoder till att biblioteket upplevs välskött och inbjudande. Därför kan vissa likheter konstateras mellan bibliotekens exponering och butikernas skyltning i likhet med Olssons (2009) samt Berggren och Boldings (2001) perspektiv. Att det bland mina respondenter finns antydningar om en marknadsförande syn på exponering motsäger visserligen Berggren och Boldings studie eftersom dessa uppsatsförfattare hävdar att bibliotekarier sällan betraktar exponering som en marknadsföringsstrategi (2001, s. 54). Måhända kan detta tyda på att marknadsperspektivet vunnit alltmer mark i biblioteksvärlden sedan Berggren och Bolding genomförde sin studie år 2001.

Precis som Moore (1997, s. 254) vill understryka framstår dock de intervjuade bibliotekariernas uppgifter och mål som mer komplexa än butikernas. Fortfarande står jag fast vid att exponering kan relateras till idéfokuserade perspektiv på litteraturförmedling då mina resultat även visar prov på sådana synsätt. De idédrivna perspektiven ger sig bland annat till känna genom respondenters jämförelser mellan exponering och bokprat. Av dessa förmedlingsmetoder anser de ofta att exponeringen kräver mindre planering och förberedelser. Enligt min tolkning skulle en sådan syn på exponering möjligen kunna orsaka godtyckliga skyltningar av skönlitteraturen där

bibliotekarierna för att spara tid utgår från låntagarnas efterfrågan. Att det verkligen förhåller sig på det viset kan jag däremot inte dra några konkreta slutsatser av utifrån min undersökning.

När uppsatsens respondenter istället jämför exponering med boksamtal menar bibliotekarierna att dialogen är viktigare i boksamtalet. I exponering behöver inte bibliotekarierna rätta sig efter låntagarnas smak på samma sätt utan kan utgå mer från vilken skönlitteratur de själva allra helst vill lyfta fram. Informanterna i Karner Smidts avhandling resonerar på liknande sätt när de menar att bibliotekarier bör vara försiktiga med att utgå från egen smak vid samtal med låntagaren. Enligt dem passar ett sådant tillvägagångssätt bättre vid exempelvis exponering och annan litteraturförmedling som riktas till större grupper (Smidt 2002, s. 262).

Beträffande de praktiska aspekterna belyser respondenter i min undersökning fördelen med att böckerna är omedelbart tillgängliga vid exponering i biblioteket, vilket inte behöver vara fallet i andra förmedlingsmetoder. En nackdel med exponering upplevs vara att denna förmedling är beroende av fysiskt utrymme och goda möbleringsmöjligheter. Vissa respondenter menar att exponering sker på rutin och därför inte är en prioriterad förmedlingsform. Andra respondenter anser istället att exponeringen prioriteras på grund av att andra förmedlingsmetoder är mer sällsynta på biblioteket de arbetar på. Dessa meningsskiljaktigheter påminner om Wikströms studie där informanterna hade delade åsikter om skyltningens prioritet på biblioteket (1999, s. 16).

För att återkoppla till uppsatsens teori blir det efterfrågestyrda förhållningssättet till exponering särskilt märkbart när respondenterna jämför exponering med andra förmedlingsmetoder. Samtidigt påvisar analysen och ovanstående diskussion att respondenterna även tillvaratar exponeringens möjligheter att inta en mer aktivt rekommenderande hållning tack vare dess indirekta förmedlingsform.

8.3 Den skönlitterära exponeringens framtid

När de intervjuade bibliotekarierna reflekterar över exponeringen framtid som utgör undersökningens tredje och sista frågeställning uttrycker de framförallt en önskan om att medvetandegöra exponeringen i högre grad. Respondenter uttrycker förslag och planer på att utöka exponeringen av den skönlitteratur som får goda recensioner men som trots det lätt faller i glömska. Det finns även många idéer på att utgå mer från bibliotekspersonalens smak i urvalen av exponerad skönlitteratur.

Bibliotekens exponering av skönlitteratur på webben ser de flesta respondenter på med positiva ögon. Många respondenter menar att den virtuella exponeringen fortfarande är i sin linda och därför behöver förbättras på många sätt. Det för tankarna till Berlings konstaterande om att biblioteken behöver bli bättre på att använda sig av webbens funktioner (2010, s. 45). Vidare hyser respondenterna förhoppningar om en ökad dialog med användarna via webben. Man ser positivt på den ökande interaktiviteten som webben kan erbjuda eftersom denna interaktivitet öppnar upp för låntagarna att bidra till urvalen av exponerad skönlitteratur. Det finns en idé om att låntagarna kan våga

påverka urvalet av exponerad skönlitteratur mer på webben än i det fysiska biblioteket tack vare webbans anonymitetsmöjligheter.

Att exponeringen kommer att öka på biblioteken i framtiden tror de flesta respondenter. Man spekulerar i hur samarbeten med exempelvis butiker kan komma att öka för att utveckla bibliotekets exponeringstekniker, vilket kan återkopplas till Berggren och Bolding (2001) samt Olsson (2009) som fastslår bibliotekens och bokhandelns likheter i samband med exponering. Som framgår av avsnitt 2 om förmedlingens och exponeringens utveckling är bibliotekens inspiration från butikerna visserligen något som pågått ända sedan 1900-talets första hälft (Mitchum & Roy 1993, s. 130).

Vidare belyser respondenter även att man inspireras av exponeringstekniker på andra bibliotek. Att denna inspiration äger rum ges dessutom antydningar om i mina observationer där det visar sig att bibliotekens exponeringar på många sätt liknar varandra. Möjligen kan dessa förfaranden även ha påverkats av det omdebatterade *GÖK-projektet* varifrån de observerade bibliotekens zon- och temaindelningar inklusive deras omfattande exponeringar innanför entrén känns igen. En respondent belyser till och med att bibliotekspersonal på hennes arbetsplats varit på studiebesök på ett bibliotek som ingått i utvecklingsprojektet *Synliggör biblioteket* för att bland annat inspireras av deras exponering.

Som vi har sett i analysen av intervjumaterialet finns därmed många förslag på hur exponeringen kan utvecklas. När respondenterna talar om exponeringens utveckling på webben intar de inte sällan ett efterfrågestyrt förhållningssätt. Beträffande framtidens fysiska exponering anlägger de gärna en desto mer aktivt rekommenderande och upplysande hållning. Oavsett vilka teoretiska förhållningssätt som framträder verkar dock det största bekymret för biblioteken vara att få tillräckligt med tid för att förverkliga sina exponeringsidéer.

8.4 Teori- och metoddiskussion

Efter att undersökningens resultat och analys har diskuterats med hjälp av tidigare forskning blir det aktuellt att diskutera uppsatsens metod och teori.

Som bekant består uppsatsens huvudsakliga empiriska material av semistrukturerade intervjuer med åtta bibliotekarier. Intervjuformen har på önskvärt sätt uppfyllt undersökningens syfte och besvarat mina forskningsfrågor som kretsat kring respondenternas uppfattningar och förhållningssätt. Det analyserade intervjumaterialet har skapat en djupare förståelse för bibliotekariers uppfattningar om exponering, vilket hade varit svårare att få ut genom exempelvis en kvantitativ enkätundersökning. En enkätstudie med god reliabilitet och validitet hade däremot kunnat göra anspråk på generaliseringar, vilket inte är möjligt på samma sätt i denna mindre intervjustudie.

I analysen av mitt intervjumaterial har jag delat in Jofrid Karner Smidts tre teoretiska förhållningssätt till litteraturförmedling i egna underrubriker: *efterfrågestyrd förmedling*, *aktivt rekommenderande och upplysande förmedling* samt *i dialog*. En fördel med att särskilja de teoretiska begreppen åt är att analysen blir tydlig och enkel

att följa i sin disposition. Nackdelen är att utsagorna från intervjuerna ofta glider mellan de tre teoretiska begreppen vilket gör dem svåra att sätta in under ett bestämt förhållningssätt. Därför har jag i mina analyser försökt understryka även alternativa tolkningar av respondenternas utsagor.

I analysen har jag upptäckt att den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen inte alltid relaterar till den förmyndande bibliotekarierollen på samma sätt som Karner Smidt ger uttryck för i sin teoribildning. Istället utgår bibliotekarierna i högre grad från egen skönlitterär smak i sina rekommendationer. Kanske skulle den aktivt rekommenderande och upplysande förmedlingen därför vinna på att delas upp i två förhållningssätt. Det ena förhållningssättet skulle då bestå av rent upplysande förmedling som refererar till den folkbildande och förmyndande bibliotekarien vars roll enligt Thorhauge (1995, s. 175) sträcker sig långt tillbaka i tiden. Det andra förhållningssättet skulle istället betona den personligt rekommenderande förmedlingen som svar på att den neutrala bibliotekarien alltmer kommit att spela ut sin roll (Thorhauge 1995, s. 175). Det dialogiserande förhållningssättet skulle i så fall kunna avse varierande kombinationer av efterfrågestyrd förmedling, upplysande förmedling och personligt rekommenderande förmedling.

Ytterligare en reflektion jag gjort angående förhållningssättet *i dialog* är att denna benämning förefaller något konstlad i en undersökning om exponering som ibland betraktas som en form av envägskommunikation. Analysen visar dock att respondenterna i många fall för en form av indirekt dialog med låntagarna genom exponeringen. Bibliotekarierna försöker ofta få grepp om låntagarnas läsvanor och behov och konstruerar exponeringen utifrån denna kännedom. Det kan ske dels genom att tillmötesgå låntagarnas smak och dels genom att våga utmana dem. Låntagarnas reaktioner på exponeringen kan sedan urskiljas i hur den exponerade skönlitteraturen lånas ut eller hur låntagarna ibland kan kommentera skönlitteraturen som exponeras på biblioteket. Benämningen *i dialog* är därmed inte så långsökt som man lätt kan tro.

I mitt intervjumaterial fann jag även en hel del praktiska infallsvinklar på studiens frågeställningar. Trots att dessa resultat faller utanför uppsatsens teoretiska ram vill jag mena att de är intressanta och därför ägnas återkommande uppmärksamhet i analysen. De strukturerade observationerna av åtta folkbiblioteks exponering föll inte heller in i ramen för uppsatsens teori men i det fallet var det inte heller intentionen från början. Observationerna har fungerat som bakgrund till mina resultat men även som ett direkt stöd i mina analyser, diskussioner och slutsatser.

8.5 Förslag till fortsatt forskning

I enlighet med vad som anges i uppsatsens problemformulering har forskningen om bibliotekens exponering var mycket begränsad under de senaste åren. Därigenom välkomnar jag egentligen all vidare forskning inom ämnet. Det kan röra sig om användarundersökningar, uppdaterade cirkulationsexperiment och studier av bibliotekariers uppfattningar om exponering. Med hänsyn till studiens erhållna resultat om prioriteringen av facklitterär exponering skulle det vara intressant att ta del av studier som jämför exponering av skönlitteratur och facklitteratur. På grund av att

tidigare studier om exponering främst fokuserat på folkbibliotek finns det även behov av att undersöka exponering på andra bibliotekstyper.

Jag vill i synnerhet uppmuntra den vidare forskningen att följa min linje och därav ta sig an det litteraturförmedlande perspektivet på exponering. Detta på grund av att den tidigare forskningen varit omotiverat sparsam med att berätta om sådana avsikter. Angående litteraturförmedling i stort åskådliggör min analys en diskussion om att exponeringen kan bidra till att låntagare breddar sina läsvanor så att de inte fastnar i en viss genre. Sådana synpunkter skulle jag gärna se mer forskning om. Vad tror egentligen bibliotekarierna att konsekvenserna kan bli av att människor fastnar i en viss typ av läsning? Med den frågan avrundar jag mina förslag till vidare forskning för att göra plats åt uppsatsen slutord.

8.6 Slutord

Som avslutning på min uppsats ämnar jag i följande slutord sammanfatta mina slutsatser och knyta samman undersökningen. För att omedelbart återanknyta till min första frågeställning framhävs framförallt teorins dialogiserande förhållningssätt när de intervjuade bibliotekarierna motiverar sina urval av exponerad skönlitteratur. Beträffande uppsatsens andra forskningsfråga om hur bibliotekarierna sätter exponeringen av skönlitteratur i relation till andra förmedlingsmetoder tydliggörs ett mer efterfrågestyrt förhållningssätt till exponering. Å andra sidan ser vissa respondenter även större möjlighet att aktivt rekommendera och upplysa låntagarna om skönlitteratur via denna förmedlingsstrategi. När respondenterna spekulerar i exponeringens framtida utveckling framkommer ett efterfrågestyrt förhållningssätt i deras förhoppningar om bibliotekswebbens ökade interaktivitet. När de istället talar om exponeringens utveckling i det fysiska biblioteket uppenbaras ett mer aktivt rekommenderande och upplysande förhållningssätt.

Vid besvarandet av uppsatsens tre frågeställningar uppenbaras således varierande förhållningssätt till exponering som förmedlingsmetod. Detta överensstämmer på sätt och vis med Smidts avhandling där hennes intervjuundersökning å ena sidan visar på att den efterfrågestyrda förmedlingen breder ut sig (2002, s. 272) medan hennes enkätstudie å andra sidan redovisar att folkupplysningstanken är alltför stark (2002, s. 128). Kanske finns därför inget entydigt svar på vilket förhållningssätt bibliotekarien intar i sin roll som litteraturförmedlare idag, vare sig det handlar om all litteraturförmedling eller om exponering som enskild förmedlingsmetod. Tack vare exponeringens indirekta förmedlingsform anar jag dock en tendens till att mina respondenter tillåter sin egen skönlitterära smak ta större plats här än i annan litteraturförmedling.

Avslutningsvis vill jag passa på att uttrycka en önskan om att med denna uppsats sporra såväl bibliotekspersonal som forskare att i högre grad medvetandegöra bibliotekens exponering av litteratur tack vare dess utvecklingspotential. Denna förmedlingsmetod kan visserligen betraktas som indirekt men icke desto mindre bör den reflekteras över. Att exponeringen är en av få förmedlingsmetoder som pågår dagligen på folkbiblioteken vittnar om att den kräver sin uppmärksamhet.

Käll- och litteraturförteckning

Opublicerade källor

Intervjuer med 8 bibliotekarier, gjorda i april 2012. Ljudupptagningar och utskrifter finns i författarens ägo.

Observationer av skönlitterär exponering på 8 folkbibliotek, gjorda i april 2012. Anteckningar finns i författarens ägo.

Publicerade källor

Andersson, Maria & Rindälv, Anna (2005). *"En snäll tantroman gör ingen skada"* – en kritisk studie om skyltning och makt. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2005:52).

Baker, Sharon L. (1986a). Overload, browsers, and selections. *Library and information research*, vol. 8, nr. 4, s. 315-329.

Baker, Sharon L. (1986b). The display phenomenon: an exploration into factors causing the increased circulation of displayed books. *The Library Quarterly*, vol. 56, nr. 3, s. 237-257.

Berggren, Louise & Bolding, Jonas (2001). *Exponera mera: ett arbete om skyltning på bibliotek*. Lund: Lunds universitet, Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, 2001:5).

Berling, Charlotte (2010). *Förmedling av skönlitteratur via bibliotekets webbplats*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2010:13).

Bibliotekslag: SFS 1996:1596 (1996). Sveriges riksdag. Svensk författningssamling (SFS). [Online] http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Bibliotekslag-19961596_sfs-1996-1596 [2012-03-20]

Borgwardt, Stephanie (1970). *Library display*. 2 ed. Johannesburg: Witwatersrand University Press.

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Eliasson, Anette & Jansson, Eiler (2011). *Konsten att synliggöra bibliotek – ett halländskt projekt 2009-2010*. Halmstad: Regionbibliotek Halland.

Forsén, Ulla (2000). Att bygga broar – skönlitteraturen och bibliotekens roll. Ingår i *Den sköna skönlitteraturen: i och utanför biblioteket*. Lund: Bibliotekstjänst. S. 28-35.

Frederiksen, Lotte & Gustavsson, Darina (2007). *Alternativa hylluppställningar: en användarundersökning på fyra bibliotek*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2007:49).

Goldhor, Herbert (1981). Experimental effects on the choice of books borrowed by public library adult patrons. *Library Quarterly*, vol. 51, nr. 3, s. 253-268.

Goldhor, Herbert (1972). The effect of prime display location on public library circulation of selected adult titles. *The Library Quarterly*, vol. 42, nr. 4, s. 371-389.

Hartonen, Lisa & Sahlström, Emelie (2008). "Att visa framsidan är självklart" – *Exponering av medier på folkbiblioteks webbsidor*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2008:38).

Heiver, Dan (2010). *Biblioteksanvändares möte med exponerad litteratur: en enkätundersökning av användares upplevelse av exponering*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Kandidatuppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2010:4).

Höglund, Anna-Lena & Klingberg, Christer (2001). *Strategisk medieplanering för bibliotek*. Linköping: Janus.

Mitchum, David C. & Roy, Loriene (1993). An inventory of library display themes: 1933-1992. *Collection Management*, vol. 18, nr. ½, s. 129-134.

Moore, Matthew S. (1997). Book display as adult service. *Journal of Educational Media and Library Sciences*, vol. 34, nr. 3, s. 253-267.

NÄFS (2008). Bilaga: Behövs skönlitteraturen på biblioteken? Ingår i Hollenby, Ingrid & Rydquist, Lars, red. *Den sköna skönlitteraturen. 2, Tradition och förnyelse*. Lund: BTJ Förlag. S. 133-135.

Olsson, Sanna (2009). *Med framsidan framåt: en studie av taste-cultures och face-front marketing på två svenska folkbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2009:50).

Rasmussen, Casper Hvenegaard & Jochumsen, Henrik (2010). Från läsesal till levande bibliotek – barn, ungdomar och biblioteksrummet. Ingår i Rydsjö, Kerstin, Hultgren,

- Frances & Limberg, Louise, red. *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. S. 213-240.
- Pors, Niels Ole (1994). *Tilgængelighed og græsning: om bibliotekernes brugere, materialer og servicekvalitet*. Ballerup: Danmarks Biblioteksforenings Forlag.
- Rabe, Annina (2008). Något man kommer tillbaka till. Ingår i Hollenby, Ingrid & Rydquist, Lars, red. *Den sköna skönlitteraturen. 2, Tradition och förnyelse*. Lund: BTJ Förlag. S. 27-31.
- Repstad, Pål (2007). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. 4., [rev.] uppl.* Lund: Studentlitteratur.
- Roy, Loriene (1993). Displays and displacements of circulation. *Collection Management*, vol. 17, nr. 4, s. 57-77.
- Rutqvist, Anna Christina (1994). Gökprojektet: en låntagaranpassning av medier, lokaler och organisation. Ingår i Dickens, Eva & Rutqvist, Anna Christina, red. *Stadsbiblioteket i Örnsköldsvik*. Örnsköldsvik: Kultur- och fritidsnämnden. S. 42-62.
- Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*. Oslo: Unipub forlag. Diss. Oslo universitet.
- Thorhauge, Jens (1995). Luk op for skönlitteraturen: om skönlitterær formidling i folkebiblioteker. Ingår i Furuland, Lars, Lidman, Tomas & Munch-Petersen, Erland, red. *Litteratursociologi: en antologi. 2. udg.* Ballerup: Dansk BiblioteksCenter. S. 173-190.
- Torstensson, Magnus (2001). Att analysera folkbiblioteksutvecklingen – exemplet Sverige och några jämförelser med USA. Ingår i Audunson, Ragnar Andreas & Lund, Niels Windfeld, red. *Det siviliserte informasjonssamfunn*. Bergen: Fagbokforlaget. S. 142-170.
- Trost, Jan (2010). *Kvalitative intervjuer. 4. uppl.* Lund: Studentlitteratur.
- Tveit, Åse Kristine (2004). *Innganger: om lesing og litteraturformidling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wikström, Jenny (1999). *Böckerna i blickfånget: betydelsen av skyltning och exponering av skönlitteratur på folkbibliotek*. Umeå: Umeå Universitet, Sociologiska institutionen, Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Sociologiska institutionen, Biblioteks- och informationsvetenskap, U:145).
- Wildemuth, Barbara M. (2009). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited.

Bilaga 1: Intervjuguide

Namn

Ålder

Utbildning och examensår

Nuvarande tjänst/ansvarsområde

Tidigare tjänster

Berätta om vad du läser på fritiden!

Berätta om vad du läser i jobbsyfte!

Nämna några stora låntagargrupper på biblioteket som lånar skönlitteratur!

- Vilken skönlitteratur är populär i dessa olika låntagargrupper?

Hur går förmedling av skönlitteratur till på biblioteket?

Vad tycker du är viktigt i förmedlingen av skönlitteratur?

Hur går exponering av skönlitteratur till på biblioteket? Synpunkter?

- Kriterier, rutiner, uppställningsvarianter...

Vilken skönlitteratur väljer ni att exponera? Varför?

Hur tror du att bibliotekspersonalens läsvanor påverkar skönlitteraturen som exponeras?

Hur tillvaratas användarnas önskemål och intressen i exponeringen av skönlitteratur?

- Exempel på situation?

Vilka mål har biblioteket med exponeringen av skönlitteratur?

Hur tycker du att målen uppfylls?

Hur tycker du att exponering fungerar i jämförelse med andra förmedlingsmetoder?

- Vad har förmedlingsmetoderna gemensamt?

- Vad skiljer exponering från annan förmedling?

Hur prioriteras exponering av skönlitteratur i förhållande till andra förmedlingsmetoder?

Vilka fördelar/nackdelar har exponering jämfört med andra förmedlingsmetoder?

Finns några idéer på att utveckla exponeringen av skönlitteratur? Hur?

Hur tänker du kring exponering av skönlitteratur på webben?

- Fördelar/nackdelar i förhållande till fysisk exponering?

Hur tror du att bibliotekets exponering av skönlitteratur kommer att se ut om fem år?

Har någon användare vid något särskilt tillfälle reagerat på exponeringen? Berätta!

Har exponering diskuterats vid något särskilt tillfälle bland personalen? Berätta!

Något övrigt om exponering av skönlitteratur som du skulle vilja ta upp?

Bilaga 2: Observationsschema

Folkbibliotekets exponering av skönlitteratur

Läge i bibliotekslokalen	Indelning/Tema	Hyll-/möbelplacering	Rekvisita